

Foretaksstraff– skyldkravet i utvikling?

Har Høyesterett i Rt. 2013 s. 1025 («Norconsult») foretatt en dreining mot et tydeligere krav om ledelsesskyld i form av systemsvikt?

Kandidatnummer: 735

Leveringsfrist: 25.11.2014

Antall ord: 17973

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING.....	1
1.1	Valg av tema og problemstilling	1
1.2	Videre fremstilling	2
2	STRAFFELOVEN §§ 48A OG 48B	2
2.1	Introduksjon	2
2.2	Vilkårene i § 48a	2
2.2.1	«Når et straffebud er overtrådt av noen»	3
2.2.2	«som har handlet på vegne av et foretak»	3
2.3	Anonyme og kumulative feil.....	4
2.4	Straffeansvarets fakultative karakter.....	5
2.4.1	«kan foretaket straffes.»	5
2.5	Kan-skjønnnet etter § 48b	5
2.5.1	Introduksjon.....	5
2.5.2	Særlig om bokstav c)	6
3	BEGREPSAVKLARINGER OG SYSTEMATIKK.....	6
3.1	Innledning	6
3.2	Skillet mellom ledelsesskyld og systemsvikt.....	6
3.3	Ulike måter å kategorisere et tilleggsvilkår om systemsvikt på.....	7
3.3.1	Et tilleggsvilkår om systemsvikt som en særlig rettsstridsreservasjon for foretaket	7
3.3.2	Et tilleggsvilkår om systemsvikt som et krav om ledelsesskyld	7
3.3.3	Et tilleggsvilkår om systemsvikt som et organisasjonsansvar	7
3.4	Systemsvikt som et tilleggskrav eller moment	8
4	HVILKE HENSYN TALER FOR OG MOT ET KRAV OM LEDELSCESSKYLD I FORM AV SYSTEMSVIKT?	9
4.1	Innledning	9
4.2	Prinsippet om bebreidelse	9
4.3	Prevensjonshensyn og forutberegnelighetshensyn.....	10
4.4	Hensynet til foretakets ansatte	13
4.5	Prosessøkonomiske hensyn	14
4.6	Konsekvenshensyn.....	14
4.7	Oppsummering.....	15

5	RETTSTILSTANDEN VEDRØRENDE LEDELSESSKYLD/SYSTEMSVIKT FØR RT 2013 S. 1025 «NORCONSULT»	15
5.1	Introduksjon	15
5.2	Utgangspunktet etter straffeloven § 48a	16
5.3	Motivuttalelser	17
5.4	Utgangspunktet etter straffeloven 2005	19
5.5	Utviklingen i rettspraksis før Rt 2013 s. 1025 («Norconsult»).....	19
5.5.1	Rt 2007 s. 1684 («Teknotherm»).....	19
5.5.2	Rt 2008 s. 996 («KPMG»).....	25
5.5.3	Rt 2012 s. 770 («Norcem»)	27
5.6	Ulike oppfatninger i rettsvitenskapen	30
5.7	Oppsummering.....	33
6	HAR HØYESTERETT I RT 2013 S. 1025 («NORCONSULT») FORETATT EN DREINING MOT ET TYDELIGERE KRAV OM LEDELSESSKYLD I FORM AV SYSTEMSVIKT, JF. STRAFFELOVEN § 48B BOKSTAV C)?.....	34
6.1	Faktum	34
6.2	Hvordan berører Høyesterett spørsmålet om systemsvikt?.....	35
6.2.1	Høyesteretts uttalelser i relasjon til systemsvikt.....	35
6.3	Forholdet til de tidligere omtalte rettsavgjørelsene.....	37
6.3.1	Forholdet til Rt 2007 s. 1684 («Teknotherm»).....	37
6.3.2	Forholdet til Rt 2008 s. 996 («KPMG»).....	39
6.3.3	Forholdet til Rt 2012 s. 770 («Norcem»)	40
6.3.4	Betydningen av uttalelsene i Rt 2013 s. 1025 («Norconsult») i lys av slutningene fra tidligere rettspraksis.....	41
7	OPPSUMMERING	45
8	AVSLUTTENDE REFLEKSJONER	46
9	LITTERATURLISTE	47
9.1	Lov – og forarbeidsregister	47
9.2	Rettspraksis	47
9.3	Juridisk teori.....	48
9.4	Andre kilder	49

1 Innledning

1.1 Valg av tema og problemstilling

Temaet for oppgaven er om Høyesterett gjennom Rt 2013 s. 1025 («Norconsult») har foretatt en dreining mot et tydeligere krav om ledelsesskyld i form av systemsvikt, jf. Straffeloven (strl.) § 48b bokstav c).

Straffeloven §§ 48a og 48b ble tilføyd ved lov 20. juli 1991 nr. 60 og gir en generell hjemmel for foretaksstraff. Selv om vilkårene for straff i strl. § 48a er oppfylt, beror det på en helhetsvurdering etter strl. § 48b hvorvidt, og i tilfelle i hvilken utstrekning, foretaksstraff skal idømmes, jf. ordlyden «*kan (...) straffes (min uth.)*» i strl. § 48a.

Det har lenge vært en debatt i teorien om hvorvidt det kan kreves at ledelsen har utvist en form for skyld eller systemsvikt for at foretaket skal kunne straffes.¹ Med systemsvikt sikter man vanligvis til at foretakets drift ikke er organisert på en måte som i tilstrekkelig grad forhindrer lovbrudd.²

I Rt 2007 s. 1684 («Teknotherm») ble dette spørsmålet besvart benektende, under henvisning til Høyesteretts uttalelse om at det «*ikke er et vilkår at foretakets ledelse har utvist subjektiv skyld for å bli ilagt foretaksstraff etter § 48a.(min uth.)*»³

Til tross for denne uttalelsen er det klart at systemsvikt er et relevant moment under kan-skjønnets i strl. § 48b. I henhold til strl. § 48b bokstav c) skal det ses hen til «*om foretaket ved retningslinjer, instruksjon, opplæring, kontroll eller andre tiltak kunne ha forebygget overtredelsen.(min uth.)*».

Det kan reises spørsmål om hvorvidt Høyesterett gjennom «Norconsult» har tillagt dette momentet større vekt, eller til og med gjort det til et krav om ledelsesskyld. I denne avgjørelsen viste flertallet til Rt 2007 s. 1684 («Teknotherm»), Rt 2008 s. 996 («KPMG») og Rt 2012 s. 770 («Norcem»). Deretter uttalte førstvoterende at:

«Avgjørelsene er etter min oppfatning eksempler på at foretaksstraffen også rammer der handlingen som sådan er begått på et underordnet nivå, men der foretakets ledelse kan bebreides for ikke å ha truffet tiltak som kunne ha forebygget hendelsen.(min uth.)»⁴

---

¹ Punkt 5.6.

² Punkt 3.2.

³ Rt 2007 1684 avs. 37.

⁴ Rt 2013 1025 avs. 49.

Uttalelsen gir grunnlag for å reise spørsmålet om Høyesterett her foretar en dreining mot å legge større vekt på ledelsesskyld i form av systemsvikt, da i relasjon til den fakultative adgangen til friinnelse.

1.2 Videre fremstilling

For å besvare problemstillingen skal jeg først gi en oversikt over innholdet i de norske reglene om foretaksstraff.⁵ Dernest skal jeg redegjøre for skillet mellom et vilkår om ledelsesskyld og et krav om systemsvikt, samt ulike måter å systematisere et krav om systemsvikt på.⁶ Videre skal jeg drøfte hvilke hensyn som kan tale for og mot et krav om systemsvikt.⁷ Deretter skal jeg redegjøre for debatten om ledelsesskyld frem til vedtagelsen av strl. §§ 48a og 48b, samt hvordan denne har utviklet seg gjennom rettspraksis og teori frem til «Norconsult».⁸

Etter denne redegjørelsen skal jeg analysere hvordan Høyesterett behandler spørsmålet om systemsvikt i «Norconsult».⁹ Basert på denne analysen skal jeg drøfte hvorvidt Høyesterett har foretatt en dreining mot et tydeligere krav om ledelsesskyld i form av systemsvikt. I denne forbindelse skal jeg særlig se på uttalelsene knyttet til strl. § 48b bokstav c), samt Høyesteretts anvendelse av tidligere rettspraksis.

Endelig skal jeg vurdere om det er behov for ytterligere klargjøring av rettstilstanden på dette punkt, samt foreta noen refleksjoner om hvilken retning den videre utvikling bør gå.¹⁰

2 Straffeloven §§ 48a og 48b

2.1 Introduksjon

Straffeloven § 48a fastslår at *«Når et straffebud er overtrådt av noen som har handlet på vegne av et foretak, kan foretaket straffes. Dette gjelder selv om ingen enkeltperson kan straffes for overtredelsen. Med foretak menes her selskap, samvirkeforetak, forening eller annen sammenslutning, enkeltpersonforetak, stiftelse, bo eller offentlig virksomhet. Straffen er bøter. Foretaket kan også fradømmes retten til å utøve virksomheten eller forbys å utøve den i visse former, jf. § 29.(min uth.)»*

Det skal kort redegjøres for denne bestemmelsen.

2.2 Vilkårene i § 48a

---

⁵ Punkt 2.

⁶ Punkt 3.

⁷ Punkt 4.

⁸ Punkt 5.

⁹ Punkt 6 og 7.

¹⁰ Punkt 8.

2.2.1 «Når et straffebed er overtrådt av noen»

«Straffebud» betyr at handlingen må være straffbar i henhold til norsk lovgivning. «[N]oen» gir uttrykk for at foretaket hefter for handlinger begått av fysiske personer. Foretaksansvaret kan betegnes som et «representasjonsansvar» ettersom foretaket identifiseres med en fysisk persons handling og skyld.¹¹

Uttrykket «overtrådt» betyr at de alminnelige straffbarhetsvilkårene må være oppfylt.¹² I henhold til sikker rett må fire straffbarhetsvilkår være oppfylt for at en fysisk person skal kunne straffes.

For det første må vedkommende ha oppfylt den objektive gjerningsbeskrivelsen i et straffebed.¹³ For det andre må det ikke foreligge straffrihetsgrunner, herunder nødrett eller nødverge.¹⁴

For det tredje må gjerningspersonen ha utvist tilstrekkelig subjektiv skyld.¹⁵ Tidligere var det uklart hvorvidt dette også er et vilkår for foretaksstraff.¹⁶ I dag følger det av sikker rett.¹⁷

For det fjerde må gjerningspersonen ha vært tilregnelig i gjerningsøyeblikket.¹⁸ Det fremgår av forarbeidene at det skal gjøres unntak fra tilregnelighetskravet ved foretaksstraff.¹⁹ Dette må ses i lys av at ansvaret også rammer anonyme og kumulative feil.²⁰ Det vil imidlertid ikke være rimelig å straffe foretaket etter kan-skjønnets dersom vedkommende var utilregnelig. Videre kan åpenbar utilregnelighet tale mot at vedkommende har handlet «på vegne av» foretaket.²¹

2.2.2 «som har handlet på vegne av et foretak»

«Foretak» er nærmere definert i lovteksten og omfatter selskap, samvirkelag, forening eller annen sammenslutning, enkeltpersonforetak, stiftelse, bo og offentlig virksomhet. «Handlet på vegne av» betyr at vedkommende må ha tilstrekkelig tilknytning til foretaket. Det skilles mellom personell og funksjonell tilknytning.²²

---

¹¹ Høivik (2012) s. 174.

¹² Ibid. kap. 8.

¹³ Ot.prp.nr. 27 (1990-1991) s. 3.

¹⁴ Straffeloven §§ 47 og 48. Det følger videre av Ot.prp.nr. 27 (1990-1991) s. 14 at også foretaket fritas fra ansvar dersom det foreligger straffrihetsgrunner.

¹⁵ Straffeloven § 40.

¹⁶ Høivik (2012) drøfter utviklingen av denne diskusjonen på s. 182-190.

¹⁷ Rt 2002 1312 s. 1318.

¹⁸ Straffeloven § 44.

¹⁹ Ot.prp.nr. 27 (1990-1991) s. 16.

²⁰ Punkt 2.3.

²¹ Punkt 2.2.2.

²² Høivik (2012) s. 231.

Kravet til personell tilknytning tilsier at gjerningspersonen(e) på gjerningstidspunktet må ha positiv hjemmel til å handle på foretakets vegne, typisk i lov, sedvane eller avtale.²³ Bakgrunnen for kravet er at det vil være urimelig å la foretaket hefte for feil begått av personer som det ikke kan identifiseres med.²⁴ At foretakets ledelse ikke har instruksjonsmyndighet overfor vedkommende fritar imidlertid ikke for straff.²⁵ Dette må ses i lys av at et av formålene med foretaksstraff er å unngå ansvarspulverisering.²⁶

Foretaksansvaret har likhetstrekk med arbeidsgiveransvaret etter skadeerstatningsloven § 2-1, men rammer også lovbrudd begått av foretakets organer.²⁷ Det vil være lettere å statuere at personer som er plassert på et relativt høyt nivå i foretaksstrukturen har handlet på foretakets vegne enn underordnede.²⁸

Kravet til funksjonell tilknytning tilsier at handlingen må ha tilstrekkelig tilknytning til foretakets virksomhet.²⁹ Det avgrenses mot handlinger som «bærer et klart preg av illojalitet mot foretaket.»³⁰ Instruksbrudd vil kunne fritas for straff såfremt foretaket ikke kunne ha forutsett instruksbruddet.³¹ Høyesterett har lagt til grunn at brudd på konkrete instruksjoner lettere vil kunne føre til frifinnelse enn brudd på generelle instruksjoner.³²

2.3 Anonyme og kumulative feil

«Selv om ingen enkeltperson kan straffes» betyr at bestemmelsen også rammer anonyme og kumulative feil.³³ Med anonyme feil menes at gjerningspersonen(e) er ukjent(e), mens kumulative feil foreligger der flere handlinger samlet har ført til at et straffebud er overtrådt, men der den enkeltes handling alene ikke er tilstrekkelig til å straffe. Hensikten med denne «utvidelsen» av straffeansvaret er å fremme prevensjonshensyn og motvirke ansvarspulverisering.³⁴

---

²³ Matningsdal (2003) s. 396.

²⁴ Ot.prp.nr 27 (1990-1991) s. 18, jf. s. 19, der det fremgår at ansvaret må avgrenses mot handlinger begått av utenforstående.

²⁵ Ibid. s. 18.

²⁶ Ibid. s. 6 og 7.

²⁷ NOU 1989:11 s. 16-17 og Ot.prp.nr 27 (1990-1991) s. 18, der det fremgår at foretakets organer, ansatte og selvstendige oppdragstakere etter omstendighetene kan oppfylle kravet til tilknytning mellom gjerningspersonen og foretaket.

²⁸ I.c.

²⁹ Høivik (2012) s. 232.

³⁰ Ot.prp.nr 27 (1990-1991) s. 18 og s. 20.

³¹ Ibid. s. 18.

³² Rt 2007 1684 avs. 31.

³³ Ot.prp.nr 27 (1990-1991) s. 17.

³⁴ I.c.

2.4 Straffansvarets fakultative karakter

2.4.1 «kan foretaket straffes.»

I følge forarbeidene skal foretaksstraff ilegges dersom det anses hensiktsmessig.³⁵ Kan-skjønnen gir påtalemyndighetene en selvstendig henleggelsesgrunn og domstolene kan i neste omgang frifinne foretaket etter strl. § 48b.³⁶

Behovet for foretaksstraff kan imidlertid «*varierte for de ulike typer lovbrudd, og også fra lovbrudd til lovbrudd innenfor den enkelte kategori, slik at det ikke kan oppstilles noen generell presumsjon om at foretaket bør straffes når vilkårene i strl. § 48 a er oppfylt.*(min uth.)»³⁷

Ved brudd på forurensningsloven er det likevel «*hovedregelen at selskapsstraff idømmes når det først foreligger en overtredelse av loven.*(min uth.)»³⁸ Bakgrunnen er at loven skal verne sentrale verdier, samt at man er innenfor et område hvor det er rimelig grunn til å anta at straffetrusler kan ha en reell preventiv betydning fordi utslippene ofte skjer fra økonomisk virksomhet som drives ut fra rasjonelle motiver.³⁹

Høyesterett har imidlertid gjentatte ganger fremhevet at det generelt sett ikke gjelder noen presumsjon for foretaksstraff, slik at det må foretas en konkret vurdering i hvert enkelt tilfelle.⁴⁰ Bestemmelsen i strl. § 48b oppstiller retningslinjer for skjønnen.

2.5 Kan-skjønnen etter § 48b

2.5.1 Introduksjon

Straffeloven § 48b bestemmer at «*[v]ed avgjørelsen av om straff skal ilegges et foretak etter § 48a, og ved utmålingen av straffen overfor foretaket skal det særlig tas hensyn til*

- a) *straffens preventive virkning,*
- b) *overtredelsens grovhet,*
- c) *om foretaket ved retningslinjer, instruksjon, opplæring, kontroll eller andre tiltak kunne ha forebygget overtredelsen,*
- d) *om overtredelsen er begått for å fremme foretakets interesser,*
- e) *om foretaket har hatt eller kunne ha oppnådd noen fordel ved overtredelsen,*
- f) *foretakets økonomiske evne,*

---

³⁵ Ibid. s. 8.

³⁶ I.c.

³⁷ Rt 1998 652 s. 654.

³⁸ Rt 2007 1684 avs. 41, jf. Ot.prp.nr 11 (1979-1980) s. 99.

³⁹ Ot.prp.nr.11 (1979-1980) s. 70-71.

⁴⁰ Jf. eksempelvis Rt 2007 1684 avs. 41 og Rt 2008 996 avs. 24.

g) om andre reaksjoner som følge av overtredelsen blir ilagt foretaket eller noen som har handlet på vegne av det, blant annet om noen enkeltperson blir ilagt straff.(min uth.)»

Listen er ikke uttømmende, jf. «særlig tas hensyn til». For denne avhandlingen er det især bokstav c) som er aktuell.

2.5.2 Særlig om bokstav c)

Straffeloven § 48b bokstav c) peker mot en vurdering av foretakets organisatoriske tiltak for å forhindre lovbrudd og rammer såkalt systemsvikt.⁴¹ Med «foretaket» menes i denne sammenheng ledelsen eller andre som innehar påvirkningsmuligheter i foretaket.⁴² Ved vurderingen etter bokstav c) må det særlig ses hen til prevensjonshensyn. Dersom foretaket ikke har noen mulighet til å forhindre lovbrudd gjennom organisatoriske tiltak vil den preventive effekten svekkes. Riksadvokaten fremhever at det må «legges betydelig vekt på om noen med lederansvar innen virksomheten hadde realistisk mulighet til å forhindre den aktuelle lovovertrødelse ved direktiver, instruksjer eller på annet vis.(min uth.)»⁴³ Videre uttales det i forarbeidene at «Den preventive effekten av straff vil være liten hvis foretaket ikke har noen særlig mulighet for å hindre gjentakelser.(min uth.)»⁴⁴

«Overtredelsen» tilsier at det må ses hen til hva foretaket rent faktisk har gjort for å forebygge den aktuelle overtredelsen ut fra de konkrete omstendighetene. Eventuelle instruksbrudd vil også ha betydning for denne vurderingen.⁴⁵

3 Begrepsavklaringer og systematikk

3.1 Innledning

For den videre analysen av debatten om ledelsesskyld og dommene som kan relateres til denne, er det viktig å foreta en distinksjon mellom ledelsesskyld og systemsvikt.

3.2 Skillet mellom ledelsesskyld og systemsvikt

Straffeloven § 48a krever at de(n) fysiske gjerningspersonen(e) oppfyller straffebudets skyldkrav, jf. strl. § 40. Representasjonsansvaret innebærer som nevnt at foretaket identifiseres med fysiske menneskers handling og skyld.⁴⁶ Ved et krav om ledelsesskyld vil man i tillegg til å foreta en identifikasjon, kreve at en eller flere personer i ledelsen må ha oppfylt skyldkravet i straffebudet.⁴⁷

---

⁴¹ Punkt 3.2.

⁴² Ot. prp.nr 27 (1990-1991) s. 21.

⁴³ R94/1152 s. 7.

⁴⁴ Ot. prp.nr 27 (1990-1991) s. 21.

⁴⁵ Rt 2007 1684 avs. 44.

⁴⁶ Punkt 2.2.1.

⁴⁷ Høivik (2012) drøfter problemstillingen om et foretak kan tilskrives selvstendig skyld og skyld på s. 112-117.

Et tilleggskrav om systemsvikt innebærer imidlertid at det vil være tilstrekkelig å påvise at systemsvikten forelå som følge av at ledelsen uaktsomt har unnlatt å iverksette tilstrekkelige organisatoriske tiltak som kunne ha forhindret overtredelsen.⁴⁸

I denne oppgaven er det særlig betydningen av systemsvikt som er tema for behandling. Systemsvikt som et tilleggsvilkår kan tenkes systematisert på flere måter innenfor ansvarskonstruksjonen som de norske reglene om foretaksstraff legger opp til.⁴⁹

3.3 Ulike måter å kategorisere et tilleggsvilkår om systemsvikt på

3.3.1 Et tilleggsvilkår om systemsvikt som en særlig rettsstridsreservasjon for foretaket
Vilkåret kan for det første danne en særlig rettstridsreservasjon for foretaket.⁵⁰ Essensen av en slik rettstridsreservasjon vil være at foretaket går fri fra ansvar dersom det har iverksatt de organisatoriske tiltakene som det rimeligvis kan kreves for å forhindre lovbrudd.⁵¹ En slik rettsstridsreservasjon vil ha likhetstrekk med den alminnelige rettsstridsreservasjonen for personlig unnlatesansvar fordi unnlatesen kun kan straffes dersom man med rimelighet kunne forlangt at vedkommende handlet annerledes.⁵² Rettsstridsreservasjonen vil dermed ha likhetstrekk med ansvaret etter Storbritannias Bribery Act (2010), der straffrihet kan oppnås etter Section 7 dersom foretaket hadde «*adequate procedures* (min uth.)» for å unngå korrupsjon.

3.3.2 Et tilleggsvilkår om systemsvikt som et krav om ledelsesskyld

Et tilleggsvilkår om systemsvikt kan for det annet kategoriseres som et særskilt krav om ledelsesskyld.⁵³ Dette innebærer at vurderingen av om det individuelle lovbruddet kunne vært forhindret, knyttes til krav og forventninger til bestemte personer i ledelsen og ikke til foretaket som organisasjon.⁵⁴ På denne måten skiller et tilleggskrav om ledelsesskyld seg fra et krav om organisasjonsskyld, slik dette er beskrevet nedenfor.

3.3.3 Et tilleggsvilkår om systemsvikt som et organisasjonsansvar

Et tilleggsvilkår om systemsvikt kan for det tredje kategoriseres som et krav om organisasjonsskyld, dvs. et krav om at foretaket som organisasjon har opptrådt uaktsomt ved å unnlate å iverksette til-

---

⁴⁸ Ibid. s. 123.

⁴⁹ Ibid. s. 201.

⁵⁰ I.c.

⁵¹ I.c.

⁵² Andenæs (1942) s. 457-461 og Husabø (1999) s. 197.

⁵³ Høivik (2012) s. 202.

⁵⁴ I.c.

fredsstillende organisatoriske tiltak som kunne forhindret lovbruddet.⁵⁵ Kjernen i ansvaret er at foretaket «*inte genom sin organisation, fördelning av arbetsuppgifter, instruktioner for medarbetare, kontrollatgärder etc (...) [har] undgått lagovertrader som kunde ha undvikits.*(min uth.)»⁵⁶ Et organisasjonsansvar vil ha likhetstrekk med en særlig rettstridsreservasjon ved at vurderingen ikke knyttes til forventninger om bestemte individers atferd, men til foretaket som organisasjon.⁵⁷ Dermed har det ingen praktisk betydning hvorvidt vilkåret anses som et krav om organisasjonsansvar eller en særskilt rettstridsreservasjon.⁵⁸ Kretsen av personer som kan ha bidratt til at systemsvikten forelå kan også være videre, ettersom ansvaret for ulike organisatoriske tiltak kan være fordelt på flere personer på ulike nivåer i foretaket. Et organisasjonsansvar kan dermed innebære en slags mellomløsning mellom en særlig rettstridsreservasjon og et krav om ledelsesskyld. Dersom skyldvilkåret kan knyttes til anonyme personer i ledelsen eller summen av handlingene til flere personer i ledelsen vil det bli liten forskjell også mellom et krav om ledelsesskyld og et krav om organisasjonskyld.⁵⁹

3.4 Systemsvikt som et tilleggskrav eller moment

Ovenfor har jeg redegjort for ulike måter å kategorisere et tilleggsvilkår om systemsvikt på. Et annet alternativ er imidlertid å innlemme systemsvikt som et moment i en større helhetsvurdering av om foretaksstraff skal ilegges, slik som under kan-skjønnet i strl. § 48b.

Fordelen med sistnevnte reguleringsmetode er at systemsvikten blir ett av flere momenter i en samlet helhetsvurdering, der det avgjørende er om foretaksstraff er hensiktsmessig. Muligheten for urimelige løsninger og ansvarsfraskrivelse gjennom skriftlige retningslinjer som ikke nødvendigvis håndheves, blir kanskje mindre når bebreidelse kun inngår som ett av flere argumenter i en større helhetsvurdering.⁶⁰

Som jeg kommer tilbake til under punkt 5.4, inneholder ikke de norske bestemmelsene om foretaksstraff noe eksplisitt vilkår om systemsvikt. Systemsvikt kan imidlertid som nevnt ha betydning for vurderingen av om gjerningspersonen(e) har opptrådt «på vegne av» foretaket, jf. strl. § 48a, ettersom foretaket ikke vil hefte dersom lovbruddet fant sted ved at de(n) ansatte(e) brøt med en instruks på en illojal måte.⁶¹ Det kan også hevdes at kumulasjonsansvarsregelen i strl. § 48a dekker en sær-

---

⁵⁵ I.c.

⁵⁶ Ot.prp. nr 27 (1990-1991) s. 6, jf. NU 1986:2 s. 31. Selv om sitatet ble brukt som begrunnelse for innføringen av foretaksstraff, gir det en god beskrivelse av et organisasjonsansvar.

⁵⁷ Høivik (2012) s. 202.

⁵⁸ I.c.

⁵⁹ Ibid. s. 203.

⁶⁰ Punkt 4.3. Se også Høivik (2012) s. 205.

⁶¹ Punkt 2.2.2.

egen organisasjonsansvarsregel.⁶² I forbindelse med departementets definisjon av kumulative feil fremholdes det at ved «*feil som ingen enkeltperson kan gjøres ansvarlig for, men som foretaket kunne ha unngått ved bedre kontroll- eller sikkerhetsrutiner m.v. – bør det etter departementets mening være adgang til å straffe foretaket.*(min uth.)»⁶³ Høivik mener at ansvaret for kumulative handlinger også innebærer en regel om organisasjonsskyld, dvs. en spesiell regel for uaktsom unnlattelse av å forhindre lovbrudd gjennom organisatoriske tiltak.⁶⁴ Endelig får systemsvikt betydning ved vurderingen av straffespørsmålet og straffeutmålingen, jf. strl. § 48b bokstav c).

4 Hvilke hensyn taler for og mot et krav om ledelsesskyld i form av systemsvikt?

4.1 Innledning

Diskusjonen om hvorvidt det bør oppstilles et krav om ledelsesskyld i form av systemsvikt baserer seg på de samme hensyn som gjør seg gjeldende ved utformingen av de fleste bestemmelser på strafferettens område; nemlig hensynet til at uskyldige ikke skal kunne straffes og hensynet til prevensjon.⁶⁵

Ettersom et foretak skiller seg fra fysiske personer på vesentlige punkter er det imidlertid ikke gitt at de samme hensynene gjør seg gjeldende på samme måte. Ved vurderingen av om det bør gjelde et tilleggskrav for systemsvikt må det også ses hen til hensyn som gjør seg gjeldende ved spørsmålet om foretak overhodet bør kunne straffes, nemlig hensynet til at et foretak ikke har noen evne eller vilje til handle og behovet for foretaksstraff.⁶⁶

4.2 Prinsippet om bebreidelse

Et av de grunnleggende hensynene i strafferetten er at ingen skal kunne straffes uten at de kan bebreides. Dette stammer fra opplysningstidens rettferdighetsideal om individuell skyld som basis for straff.⁶⁷ I dag kommer dette til uttrykk blant annet gjennom uskyldspresumpsjonen.⁶⁸ Som følge av dette hensynet er det gjennomgående slik at det kreves skyld for å kunne straffe.⁶⁹ Bakgrunnen er at straff anses som «*et onde som staten tilføyer en lovovertreder på grunn av lovovertrædelsen, i den hensikt at han skal føle det som er onde.*(min uth.)».⁷⁰ Uten et krav om bebreidelse mister individet

---

⁶² Høivik (2012) s. 26.

⁶³ Ot.prp.nr 27 (1990-1991) s. 17.

⁶⁴ Høivik (2012) s. 112, jf. s. 222-227.

⁶⁵ Eskeland (2013) s. 383.

⁶⁶ Eskeland (2006) s. 350. Se også Høivik (2012) s. 44-49.

⁶⁷ Høivik (2012) s. 44, jf. Hurwitz (1933) s. 13-15.

⁶⁸ EMK art. 6 og SP art. 14.

⁶⁹ Straffeloven § 40.

⁷⁰ Rt. 1977 s. 1207, jf. Andenæs (1976) s. 352.

den grunnleggende tryggheten det innebærer å kunne forutse konsekvensene av sine egne handlinger og handle deretter.⁷¹ Et krav om skyld som forutsetning for straff er også sentralt for den moralske berettigelsen for straff.⁷²

Skyldkravet bygger imidlertid på en grunnleggende forutsetning om en menneskelig evne til å reflektere fritt og fornuftig og til å la seg påvirke og lede av gode grunner.⁷³ Det tradisjonelle innholdet i skyldprinsippet og dens begrunnelse passer derfor ikke like godt i forhold til foretak som straffesubjekt.⁷⁴ Både uaktsomhet og forsett, hvilket er de to tradisjonelle skyldformene etter Straffeloven, forutsetter at straffesubjektet har psykologiske bevissthetstilstander som det ikke er like lett å tilskrive et foretak.⁷⁵ Foretaksinstituttet står altså i en spesiell stilling, ettersom strafferetten i utgangspunktet er bygd opp for å straffe fysiske personer på grunn av deres valg og handlinger.

Videre kan det hevdes at et foretak ikke har like stort behov for vernet som prinsippet om bebreidelse gir. Foretaksstraff rammer foretaket som sådant og ikke enkeltpersoner direkte.⁷⁶ Ved sanksjoneringen av foretak er man også avskåret fra å benytte seg av enkelte inngripende sanksjoner, slik som frihetsberøvelse.⁷⁷ Videre rammer straffen normalt økonomiske og kommersielle interesser og straffen ilegges og utmåles etter et konkret skjønnsom lovgever har satt rammer rundt.⁷⁸

De overnevnte grunner tillater at man i større grad kan legge vekt på prevensjonshensyn ved utforming og tolkning av regler på foretaksstraffens område enn i strafferetten for øvrig, der prinsippet om bebreidelse setter enda klarere grenser.

4.3 Prevensjonshensyn og forutberegnelighetshensyn

Hovedformålet med foretaksstraff er å fungere som et organisatorisk incitament til å forhindre lovbrudd.⁷⁹ Reglene om foretaksstraff er begrunnet i både individualpreventive og allmennpreventive hensyn. Det sentrale ved foretaksstraffens funksjon som organisatorisk incitament er at straffetruelsen skal stimulere til implementering av systematiske tiltak som kan forhindre lovbrudd.⁸⁰

For mange foretak kan det være fristende å drive virksomheten på en måte som øker lønnsomheten på bekostning av at risikoen for drift i strid med lovverk og retningslinjer øker. Kontroll og rutiner

---

⁷¹ Andenæs (2004) s. 210.

⁷² Rt 2002 509 s. 528.

⁷³ Jacobsen (2009) s. 54-55, jf. s. 63.

⁷⁴ Høivik (2012) s. 101.

⁷⁵ I.c., jf. Asp (1998) s. 222.

⁷⁶ Axelsen (2009) s. 209.

⁷⁷ Straffeloven § 48a, siste ledd antitetisk.

⁷⁸ Axelsen (2009) s. 210.

⁷⁹ Ot.prp.nr 27 (1990 -1991) s. 6.

⁸⁰ Rt 2004 1457 avs. 23 og Rt 2007 785 avs. 15.

er ofte kostnadskreven og kan noen ganger anses lite lønnsomme i forhold til antatt risiko. Foretaket som sådant, da særlig ledelsen, har ofte bedre mulighet enn den enkelte ansatte til å forhindre samfunnsskadelige konsekvenser av virksomheten som drives. Tanken er at straffetrusselen kan oppmuntre foretaket til stadig å utbedre og følge opp rutiner for å sikre drift i henhold til regelverket. Ifølge Schea ligger det implisitt i dette at «når det har vært mulig å forebygge lovbruddet, så teller det til foretakets ugunst at det ikke har gjort nettopp det.(min uth.)»⁸¹

Behovet for og ønsket om å forebygge ulovlig opptreden og ulykker kan tale mot at det bør være nødvendig å påvise systemsvikt. Dersom det begås lovbrudd selv om foretaket har sørget for forsvarlige rutiner for ansettelse, opplæring, retningslinjer, tilsyn og kontroll kan det imidlertid hevdes at prevensjonshensynet svikter.⁸² Rimelighetshensyn og prinsippet om bebreidelse tilsier at det må settes grenser for hvor omfattende tiltak som kan kreves fra foretaket sin side.

Det vil likevel være mindre betenkelig å oppstille et strengere ansvar for foretak, ettersom påtalemyndighetene og domstolene har mulighet til å luke ut tilfeller der straffeansvar ikke vil være hensiktsmessig etter kan-skjønnet i strl. § 48b.⁸³ Som Axelsen påpeker tildeler man da imidlertid mye makt til påtalemyndighetene og domstolene sitt skjønn, hvilket også byr på betenkeligheter.⁸⁴

Den skjønnsmessige vurderingen som skal foretas etter kan-skjønnet kan hevdes å gi lite forutberegnelighet for foretakene. Næringslivets Hovedorganisasjon har derfor, i tilknytning til korrupsjon, foreslått at «Regjeringen bør vurdere lovgivning som legger større vekt på å vurdere om bedriften har gjort tilstrekkelig for å hindre korrupsjon, når det gjelder skyldspørsmål og straffeutmåling (min uth.)».⁸⁵ Forutberegnelighetshensyn gjør seg tilsvarende gjeldende på foretaksstraffens område generelt, og kan tilsi at det bør gjelde en forutsetning om systemsvikt.

Schea skriver at foretakenes insentiv til å holde seg til gode forebyggingstiltak vil kunne styrkes dersom foretaket kan få forhåndsgodkjennelse for antikorrupsjonsprogrammet sitt, slik at foretaket slipper straff dersom det likevel skulle skje brudd på disse.⁸⁶ Selv om argumentasjonen her er knyttet til betydningen av organisatoriske tiltak for å forhindre korrupsjon spesielt, er synspunktet også overførbart til foretaksstraffens område generelt. Et krav om systemsvikt kan hevdes å bedre ivareta ledelsens behov og mulighet for å kunne innrette seg, hvilket igjen kan virke preventivt. Det er imidlertid ikke gitt at et krav om systemsvikt best vil kunne ivareta straffens preventive funksjon.

---

⁸¹ Høgberg (2013) s. 232.

⁸² Høivik (2012) s. 203.

⁸³ Axelsen (2009) s. 209.

⁸⁴ Ibid. s. 210.

⁸⁵ NHO (2012) s. 4.

⁸⁶ Høgberg (2013) s. 232.

Et krav om systemsvikt kan føre til at ledelsen bestreber å oppfylle visse minstekrav snarere enn å arbeide mer generelt for å forhindre lovbrudd, uten at tiltakene nødvendigvis følges opp i praksis.⁸⁷ Retningslinjene vil kunne fungere som ansvarsfraskrivelser for de som tar viktige beslutninger i foretaket, slik at disse kan fortsette å tjene økonomisk på løsninger som ikke er i henhold til lovverket eller interne retningslinjer.⁸⁸ Det kan dermed bli vanskelig for påtalemyndighetene å bevise at det foreligger systemsvikt, selv om det er tilfellet. Dette kan svekke foretaksstraffens preventive virkning.

De overnevnte momentene kan tale for at påtalemyndighetene og domstolene fortsatt bør ha mulighet til å idømme foretaksstraff der de finner det hensiktsmessig for å ivareta hensynet til straffens preventive effekt, selv om systemsvikt ikke kan påvises. Et straffeansvar uavhengig av systemsvikt vil i større grad oppmuntre foretak til å stadfeste og kontinuerlig utvikle organisatoriske tiltak for å forhindre lovbrudd.⁸⁹ Betydningen av dette må imidlertid ikke overdrives, ettersom både påtalemyndighetene og domstolene er ute etter å kartlegge de reelle forholdene. Risikoen for ansvarsfraskrivelse kan også til en viss grad avhjelpes ved å snu bevisbyrden slik at det blir opp til foretaket å bevise at de har hatt forsvarlig drift.⁹⁰

Det kan imidlertid argumenteres for at et krav om systemsvikt kan ha en stigmatiserende funksjon overfor foretakets ledelse, hvilket igjen kan virke preventivt. Tidligere rettspraksis viser at bøtene som blir ilagt ofte ikke utgjør noen stor sum i forhold til foretakets økonomi.⁹¹ Boten i seg selv kan dermed ha liten avskrekkende effekt. I 2014 ble imidlertid Yara ilagt en bot på 270 millioner kroner pluss inndragning som følge av grov korrupsjon.⁹² Videre fikk Statoil i 2005 en bot på 80 millioner kroner i forbindelse med en gasslekkasje på en av oljeplattformene.⁹³ Likevel kan det hevdes at selve beløpet på foretaksstraffen ofte er av en slik størrelsesorden at den virker lite avskrekkende. I noen tilfeller vil dermed den stigmatiserende effekten overfor foretaket i form av redusert renommé kunne virke mer preventivt enn selve boten. Dette kan til en viss grad illustreres med «Norconsult», som gjaldt spørsmålet om selskapet kunne straffes for korrupsjonshandlinger begått av ansatte i forbindelse med et samarbeid om utbygging av vann - og avløpsnett i Tanzania. Selv om foretaket ble frifunnet i Høyesterett, var det reaksjonene fra Verdensbanken mv. som hadde rammet foretaket hardest, ikke boten som først ble ilagt av lagmannsretten.

---

⁸⁷ Høivik (2012) s. 204.

⁸⁸ Ibid. s. 205.

⁸⁹ Rt 2008 996 avs. 36. Se også punkt 5.5.2.

⁹⁰ Høivik (2012) s. 205.

⁹¹ Basert på tall hentet fra Eskeland (2006) s. 464.

⁹² Økokrim (2014).

⁹³ NRK (24.11.2005).

I tilknytning til arbeidsulykker argumenterer Fougner for at økt bruk av straff på arbeidsrettens område ikke nødvendigvis virker preventivt, under henvisning til statistikk og andre alternative måter å forebygge brudd på arbeidsrettslige regler.⁹⁴ Selv om Fougner virker skeptisk til foretaksstraffens preventive effekt på arbeidsrettens område, mener han imidlertid at gode grunner taler for at straffen bør knyttes til skyld og påvisning av hva virksomheten har gjort galt, og hva den skulle gjort annerledes.⁹⁵

I tilfeller der foretak ilegges straff, uttaler ledelsen ofte at foretaket velger å betale boten «for å få saken ut av verden» og fremhever at det ikke dermed innrømmes noen skyld. Det er ledelsen som tar viktige beslutninger om driften i foretaket og som dermed er nærmest til å identifiseres med de handlinger som blir foretatt på vegne av selskapet.⁹⁶ Det er også ledelsen som må svare for selskapet i media når slike hendelser skjer.⁹⁷ Risikoen for tap av omdømme og forretningsmuligheter kan i større grad oppfordre de som har mulighet til å gjøre noe med situasjonen, til å gjøre det. Et krav om systemsvikt vil bedre kunne sikre «*behovet for å kunne planlegge, tilrettelegge og organisere (min uth.)*» den kollektive virksomheten i et foretak.⁹⁸ Prevensjonshensyn, da særlig den stigmatiserende effekten, kan dermed tilsi at det bør stilles et krav om systemsvikt. Axelsen er enig i dette og fremholder at «*det vil ha størst avskrekkende effekt om det fremkommer klart av den strafferettslige reaksjonen at ledelsen er å bebreide, og det bør derfor være et vilkår for straff.*(min uth.)»⁹⁹

4.4 Hensynet til foretakets ansatte

Foretak, spesielt av en viss størrelsesorden, er nødt til å ha en struktur der ansvar delegeres til underordnede for å opprettholde nødvendig drift. I en foretaksstruktur er det også vanlig at kunnskap og arbeidsdeling spres nedover i foretaket.¹⁰⁰ Et av formålene med foretaksstraff er som nevnt å forhindre ansvarspulverisering. Hensynet til at de som tar viktige avgjørelser om virksomheten ikke skal kunne fraskrive seg ansvar ved å delegere oppgaver, tilsier at de burde hefte for systemsvikt.¹⁰¹

Det kan imidlertid virke urimelig å la deltagerne hefte for kriminalitet begått av underordnede såfremt delegasjonen ble gjennomført på en forsvarlig måte. Sullivan skriver at «*even an impeccable run company may find itself employing, from time to time, an employee who turns out to be dis-*

---

⁹⁴ Fougner (2013) s. 132.

⁹⁵ I.c.

⁹⁶ Axelsen (2009) s. 210.

⁹⁷ I.c.

⁹⁸ Høivik (2012) s. 204.

⁹⁹ Axelsen (2009) s. 211.

¹⁰⁰ Høivik (2012) s. 203-204.

¹⁰¹ I.c.

honest. It would clearly be unfair to label the company dishonest in such a case and accordingly some attenuation of vicarious liability is desirable in such circumstances.(min uth.)»¹⁰²

4.5 Prosessøkonomiske hensyn

Videre kan prosessøkonomiske og retstekniske hensyn tale mot et selvstendig krav om systemsvikt. Etterforskning og bevisføring om hvordan forholdene har vært innad i selskapet krever mye ressurser, særlig der det dreier seg om store og komplekse foretak. Foretakets skriftlige dokumentasjon på organisatoriske tiltak kan ende opp som tungtveiende bevis for at det ikke foreligger systemsvikt, selv om det reelt sett gjør det.¹⁰³ I verste fall kan dette føre til at foretakene selv i realiteten bestemmer rekkevidden av ansvaret ut fra egne regelverk.¹⁰⁴

4.6 Konsekvenshensyn

Selv om utenlandsk rett tradisjonelt sett ikke har noen stor rettskildemessig betydning for hvordan norsk rett skal utformes¹⁰⁵, kan det ut fra konsekvenshensyn likevel være interessant å se hen til utenlandsk rett.

Høivik har foretatt et komparativt utsyn over konstruksjonen av foretaksansvaret i Danmark, Finland, Sverige, Tyskland, England og USA.¹⁰⁶ Han har også tatt for seg de EU-rettslige reglene, samt Europarådet, OECD og FN-konvensjonen om korrupsjon sine regler.¹⁰⁷

Analysen viser at samtlige land har en ansvarskonstruksjon bygget på enten et ledelses - eller prinsipalansvar, med ulike innslag av supplerende kumulasjons - og organisasjonsansvar, dvs. et ansvar for systemsvikt. Dette kan gi uttrykk for en internasjonal trend. Som nevnt har ikke utenlandsk rett noen videre betydning i tradisjonell norsk rettslære annet enn å tjene som løsninger det kan hentes inspirasjon fra. I en stadig mer globalisert verden preget av tettere juridisk samarbeid kan det imidlertid hevdes at man ikke uten videre bør avfeie dette.

Dertil kommer at enkelte utenlandske lovregler også vil kunne ramme norske foretak med relativt begrenset tilknytning til landet. I denne sammenheng nevnes at den nye Bribery Act i Storbritannia får anvendelse ovenfor norske foretak dersom foretaket «*carries on a business, or part of business* (min uth.)» i Storbritannia.¹⁰⁸ Det er dermed tilstrekkelig at foretaket har forretningsmessig tilknytning til Storbritannia.

---

¹⁰² Sullivan (1996) s. 543.

¹⁰³ Høivik (2012) s. 204-205.

¹⁰⁴ Ibid. s. 205.

¹⁰⁵ Se eksempelvis Echhoff (2001) kap. 12.

¹⁰⁶ Høivik (2012) s. 129-164.

¹⁰⁷ Ibid s. 165-173.

¹⁰⁸ Bribery Act section 7.

Konsekvenshensyn kan tilsi at man forsøker å utarbeide rettsregler i harmoni med utbredt internasjonal rett, i hvert fall at man ser hen til begrunnelsen som ligger bak disse reglene ved utforming og tolkning av regler på foretaksstraffens område.

4.7 Oppsummering

Før jeg går videre til å redegjøre for hvordan debatten om ledelsesskyld har utviklet seg før «Norconsult», vil jeg oppsummere de viktigste hensynene som gjør seg gjeldende i forhold til denne diskusjonen.

Et selvstendig krav om systemsvikt vil bedre kunne ivareta hensynet til at man ikke skal kunne straffes for noe man ikke kan bebreides for, samt gi økte innrettelsesmuligheter for foretakene. Videre kan et slikt krav føre til at ledelsen arbeider mer for å forhindre systemsvikt fordi den ønsker å unngå den stigmatiserende effekten foretaksstraff kan gi. En forutsetning om systemsvikt vil imidlertid kunne gjøre det enklere for beslutningstakerne å drive ansvarsfraskriving og ansvarspulverisering ved å delegere arbeidsoppgaver og utarbeide strenge interne regelverk som ikke nødvendigvis kan, eller blir, håndhevet i praksis. Samtidig kan det bli vanskeligere og mer kostnadskrevenende for påtalemyndighetene å bevise eventuell systemsvikt.

5 Rettstilstanden vedrørende ledelsesskyld/systemsvikt før Rt 2013 s. 1025 «Norconsult»

5.1 Introduksjon

Debatten om hvorvidt et foretak kan straffes har gått i bølger gjennom tidene.¹⁰⁹ Som nevnt har den sin bakgrunn i spenningsforholdet mellom det praktiske behovet for å kunne straffe foretak på den ene siden, og den tradisjonelle oppfatningen om at et foretak ikke kan straffes fordi det ikke har noen vilje eller evne til å handle på den andre siden.¹¹⁰

Oppfatningen om at et foretak ikke kan straffes fordi det ikke har noen vilje, stammer fra opplysningstidens humanistiske ide om rettsstaten.¹¹¹ Med industrialiseringen og utviklingen av velferdsstaten skjedde det imidlertid et paradigmeskifte hvorpå straff ble ansett som ett av flere styringsmidler staten hadde.¹¹² I kjølvannet av dette ble det innført reguleringer av offentlig, og senere også privat, virksomhet. Med fremveksten av aksjeselskap ble foretaksstraff innført som et ledd i regule-

---

¹⁰⁹ Høivik (2012) s. 67, jf. Hurwitz (1933) s. 1.

¹¹⁰ Punkt 4.1.

¹¹¹ Høivik (2012) s. 43-47.

¹¹² Ibid. s. 53-57.

ringen av virksomheten, samtidig som det erstatningsrettslige ansvaret til foretak også fikk større anerkjennelse.¹¹³

Til å begynne med ble det innført enkeltbestemmelser om foretaksstraff på rettsområder der behovet var særlig fremtredende, slik som på arbeidsrettens område.¹¹⁴ Straffeloven §§ 48a og 48b videreførte disse bestemmelsene og ga generell hjemmel til å ilegge foretaksstraff.

Etter vedtagelsen av strl. §§ 48a og 48b har debatten utspilt seg rundt spørsmålet om det kreves noen form for bebreidelse fra ledelsen sin side for å kunne straffe foretaket.

5.2 Utgangspunktet etter straffeloven § 48a

Straffeloven § 48a oppstiller ikke noe eksplisitt vilkår om ledelsesskyld. I de fleste rettssystemer som har et slikt tilleggskrav, har dette kommet uttrykkelig til uttrykk i lovteksten.¹¹⁵ Det kan hevdes at dersom det var meningen å ha et slikt krav, burde det vært nedfelt i lovteksten.¹¹⁶

Det er imidlertid ikke gitt at det faktum at lovteksten er taus, kan tas til inntekt for verken det ene eller annet ettersom det er alminnelig innenfor den juridiske disiplin å innfortolke ulike krav og begrensninger ut fra andre rettskildedefaktorer. Den eneste slutningen man etter min mening kan trekke, er at en forutsetning om ledelsesskyld eller systemsvikt verken er eksplisitt angitt eller avvist av lovgiver.¹¹⁷

Når det gjelder systemsvikt spesielt, kan de hensyn som kan tale for en slik forutsetning også langt på vei ivaretas ved at systemsvikt vil være relevant ved vurderingen av vilkåret «på vegne av» og i forhold til anonyme og kumulative feil, jf. strl. § 48a. Videre er systemsvikt et relevant moment under kan-skjønnets ved vurderingen av om den fakultative adgangen til frifinnelse skal benyttes, jf. strl. § 48b bokstav c).

At systemsvikt eksplisitt er innlemmet som en retningslinje etter kan-skjønnets, kan ut fra konsekvenshensyn tilsi at det ikke var meningen å innføre et selvstendig krav om dette. Videre kan det hevdes at en forutsetning om systemsvikt vil kunne harmonere dårlig med ordlyden i strl. § 48b, som fremholder at det «særlig» skal tas hensyn til blant annet systemsvikt etter bokstav c).

---

¹¹³ Om utviklingen på erstatningsrettens område, se Nygaard (2007) s. 253 og Lødrup, (2009) s. 287.

¹¹⁴ NL 3-21-2, jf. Ot.prp. nr. 48 (1965-1966).

¹¹⁵ Basert på analysen til Høivik (2012) s. 129-173.

¹¹⁶ Matningdal (2003) s. 400.

¹¹⁷ Se også i denne retning Axelsen (2009) s. 203 og s. 207.

Selv om konsekvenshensyn kan tale mot at det kan innfortolkes et slikt krav, etterlater lovteksten som sådan et rom for tolkning ut fra øvrige rettskilder.¹¹⁸ Det er særlig uttalelser i forarbeidene som har lagt grunnlaget for at noen teoretikere mener at det må innfortolkes et slikt krav.

5.3 Motivuttalelser

Det er spesielt motivuttalelsene om hendelige uhell og force majeure som har skapt debatt om hvorvidt det gjelder et krav om ledelsesskyld eller systemsvikt. Det fremgår av forarbeidene at det ikke er «*meningen at et foretak skal kunne straffes for feil som skyldes hendelige uhell eller force majeure tilfelle. For straffeansvaret er ikke i denne forstand rent objektivt.*»¹¹⁹ (min uth.)»

Det kan spørres om denne uttalelsen, spesielt ordlyden «ikke rent objektivt», gir grunnlag for å innfortolke en alminnelig rettsstridsreservasjon som fanger opp tilfeller hvor lovbruddet ikke kunne vært forhindre gjennom organisatoriske tiltak.

Det fremgår av forarbeidene at en del av begrunnelsen for å innføre foretaksstraff er å skjerpe «*bedriftsledelsens aktsomhet* (min uth.)».¹²⁰ Det er derfor naturlig å stille spørsmål om ledelsen også må ha utvist en form for uaktsomhet for at foretaket kan straffes, selv om problemstillingen ikke er eksplisitt diskutert i forarbeidene.

Som Axelsen skriver vil formålet om skjerpet aktsomhet gi lite mening dersom bedriftsledelsen ikke har vært uaktsom.¹²¹ Her vil jeg imidlertid innvende at selv om skjerpet aktsomhet er et formål, behøver ikke dette å tilsi at uaktsomhet er et vilkår for foretaksstraff. Som nevnt vil både hensynet til prevensjon og eventuell systemsvikt ha betydning for den fakultative vurderingen av om straff skal tillegges i det konkrete tilfellet, jf. strl. § 48b bokstav a) og c).

Det er også uklart om uttalelsene relaterer seg til ledelsens eller gjerningspersonen(e)s atferd.¹²² Sistnevnte tolkning kan understøttes av forarbeidenes beskrivelse av hendelige uhell og force majeure. Om force majeure står det i forarbeidene at «*Når et foretak har foretatt alt som praktisk er mulig for å unngå uhell, og dette likevel er skjedd pga. ekstraordinære forhold, bør foretaket ikke straffes.*»¹²³ (min uth.)»

---

¹¹⁸ Ibid. s. 203.

¹¹⁹ Ot.prp.nr 27 (1990–1991) s. 17.

¹²⁰ Ibid. s. 14.

¹²¹ Axelsen (2009) s. 205.

¹²² Høivik (2012) s. 208-210.

¹²³ NOU 1989:11 s. 16, jf. Ot.prp.nr. 27 (1990-1991) s. 17.

Ordlyden «alt som er praktisk mulig» kan tilsi at ledelsen må ha iverksatt organisatoriske tiltak som det etter omstendighetene må anses rimelig å kreve for å unngå uhell.¹²⁴ Uttrykket «ekstraordinære forhold» henspiller imidlertid etter tradisjonell juridisk terminologi til den klassiske definisjonen av force majeure som en «Act of God», dvs. som uttrykk for utenforstående og upåregnelige hendelser.¹²⁵ Et eksempel på dette er naturkatastrofer.

I følge forarbeidene foreligger det hendelige uhell der «*en skade er utløst ved en handling som vurdert i ettertid viser seg ikke å skulle vært foretatt, men hvor handlingen likevel ikke kan bebreides noen.*(min uth.)»¹²⁶ «Handling» relaterer seg som regel til fysiske personer. Uttrykket «ikke kan bebreides noen» kan også referere til tilfeller der gjerningspersonen ikke oppfyller skyldkravet.¹²⁷ Hvis dette er tilfellet, gir det lite mening å ha en egen reservasjon for hendelige uhell ved siden av kravet om at gjerningspersonen må ha utvist tilstrekkelig skyld. Det kan dermed være vanskelig å se at uttrykket har noen selvstendig betydning ved siden av vilkåret om at vedkommende må ha utvist tilstrekkelig skyld.¹²⁸

Videre peker «hendelige uhell» ut fra alminnelig juridisk terminologi hen mot et forhold som ut fra adekvansbetraktninger ikke kan anses ansvarsbetingende for gjerningspersonen.¹²⁹ Med adekvanskrav menes at det må stilles krav om årsakssammenheng mellom handling og konsekvens, slik at det avgrenses mot følger som må anses som avledede og upåregnelige.¹³⁰ Som Høivik påpeker ligger det allerede et adekvanskrav implisitt i at gjerningspersonen må ha oppfylt den objektive gjerningsbeskrivelsen, hvilket tilsier at et slikt krav vil være overflødig.¹³¹ Straffelovkommisjonens uttalelser kan like gjerne tolkes til inntekt for en alminnelig reservasjon som utelukker straffeansvar dersom handlingen fremstod som upåregnelig.¹³²

Uklarheten i forarbeidene kan til dels skyldes at man ved vedtagelsen av loven som nevnt ikke var klare på hvorvidt det er tilstrekkelig at det objektive straffebudet er overtrådt, eller om det også kreves at gjerningspersonen(e) har utvist tilstrekkelig skyld.¹³³ Uklarheten skyldes også til dels at forarbeidene ikke klart skiller mellom uttalelser som knytter seg til vilkårene for straff, og uttalelser som relaterer seg til om straff skal benyttes i det konkrete tilfellet.¹³⁴

---

¹²⁴ Høivik (2012) s. 209, sml. Andenæs (2004) s. 280.

¹²⁵ Hagstrøm (2011) s. 278.

¹²⁶ NOU 1989:11 s. 16, jf. Ot.prp. nr. 27 (1990-1991) s. 17.

¹²⁷ Høivik (2012) s. 208.

¹²⁸ I.c.

¹²⁹ I.c.

¹³⁰ Nygaard (2007) s. 360.

¹³¹ Høivik (2012) s. 209.

¹³² Ibid. s. 210.

¹³³ Punkt 2.2.1.

¹³⁴ Eskeland (2013) s. 380.

Det er såpass mye uklarhet rundt uttalelsene i forarbeidene at de ikke kan tas til inntekt verken for at lovkonsipistene har ment at det skulle være et vilkår om ledelsesskyld eller systemsvikt, eller at de ikke har det.¹³⁵

5.4 Utgangspunktet etter straffeloven 2005

Den nye bestemmelsen i Straffeloven 2005 § 27 fremholder at «*Når et straffebud er overtrådt av noen som har handlet på vegne av et foretak, kan foretaket straffes. Det gjelder selv om ingen enkeltperson har utvist skyld eller oppfylt vilkåret om tilregnelighet, jf. § 20. Med foretak menes selskap, samvirkeforetak, forening eller annen sammenslutning, enkeltpersonforetak, stiftelse, bo eller offentlig virksomhet. Straffen er bot. Foretaket kan også fradømmes retten til å utøve virksomheten eller forbys å utøve den i visse former, jf. § 56, og ilegges inndragning, jf. kapittel 13.(min uth.)*»

Ordlyden i (1), andre punktum er endret i forhold til Straffeloven § 48a. Skyldkravet for gjerningspersonen blir dermed fjernet etter den nye bestemmelsen. Det følger av forarbeidene at formålet er å «*utvide område for foretaksstraffen i forhold til etter gjeldende rett i de tilfeller hvor ingen enkeltperson har utvist skyld.(min uth.)*»¹³⁶

En slik løsning kan hevdes å være i konflikt med det grunnleggende hensynet om bebreidelse. Det kan hevdes at det virker lite rimelig og gir lite mening med et skyldkrav til ledelsen når hensikten er å fjerne skyldkravet for gjerningspersonen(e). Samtidig kan det hevdes at fjerningen av straffebudets skyldrekvisitt styrker behovet for en særskilt rettsstridsreservasjon for foretaket.¹³⁷

I forarbeidene til Straffeloven 2005 forutsettes det at det gjelder en rettsstridsreservasjon for hendelige uhell og force majeure, men uten at det utdypes nærmere hva som menes med dette.¹³⁸

Ettersom loven ikke har trådt i kraft ennå, vil disse uttalelsene imidlertid ha liten rettskildemessig vekt for dagens tolkning av strl. §§ 48a og 48b.

5.5 Utviklingen i rettspraksis før Rt 2013 s. 1025 («Norconsult»)

5.5.1 Rt 2007 s. 1684 («Teknotherm»)

Saken gjaldt spørsmålet om Teknotherm AS kunne holdes ansvarlig for en ansatts brudd på forurensningsloven.

---

¹³⁵ Se også Axelsen (2009) s. 206.

¹³⁶ Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) s. 431.

¹³⁷ Høivik (2012) s. 215.

¹³⁸ Ot.prp.nr 90 (2003-2004) s. 242, jf. s. 431.

En ansatt i et firma som drev installasjon og service av kjøleanlegg hadde tømt ut et fat med ammoniakkholdig vann, hvilket resulterte i omfattende fiskedød.¹³⁹ I forkant av hendelsen hadde gjerningspersonen varslet om at han kom til å helle ut innholdet.¹⁴⁰ Han fikk da en muntlig instruks om ikke å gjøre det, slik at handlingen ble utført i strid med denne.¹⁴¹ Høyesterett kom frem til at vilkårene for foretaksstraff var oppfylt etter strl. § 48a og at foretaksstraff var hensiktsmessig etter strl. § 48b, blant annet under henvisning til at det forelå manglende opplæring, retningslinjer og internkontroll.

Det var på den rene at gjerningspersonen oppfylte straffbarhetsvilkårene. Forsvareren anførte imidlertid at det måtte kreves subjektiv skyld fra ledelsens side for å bli dømt etter strl. § 48a.¹⁴²

Høyesterett var ikke enig i dette. Retten uttalte at den var:

«enig med lagmannsretten i at det ikke er et vilkår at foretakets ledelse har utvist subjektiv skyld for å bli ilagt foretaksstraff etter § 48a. Lovteksten angir ikke et slikt krav - det er tilstrekkelig at noen som 'har handlet på vegne av et foretak', har overtrådt et straffebud. Det fremgår også klart av forarbeidene at det ikke er noe krav om at ledelsen har utvist skyld, jf. Ot.prp.nr.27 (1990-1991) side 13-17. Heller ikke i praksis fra Høyesterett finnes det avgjørelser hvor det er satt som vilkår at ledelsen skal kunne bebreides for lovovertridelser begått av dem som handlet på vegne av foretaket.(min uth.)»¹⁴³

Her fastslo Høyesterett uttrykkelig at ledelsesskyld ikke er noe vilkår for straff. Spørsmålet blir imidlertid om uttalelsen om at det ikke kan kreves at ledelsen har utvist «subjektiv skyld», også utelukker et krav om systemsvikt.

Den prinsipielle uttalelsen ble knyttet direkte opp mot spørsmålet om subjektiv skyld. Et vilkår om subjektiv skyld innebærer ikke nødvendigvis det samme som et krav om systemsvikt.¹⁴⁴ Det kan derfor stilles spørsmål ved hvor lang rekkevidde denne uttalelsen har i forhold til spørsmålet om systemsvikt.

---

¹³⁹ Rt 2007 1684 avs. 2.

¹⁴⁰ I.c.

¹⁴¹ I.c.

¹⁴² Ibid. avs. 13.

¹⁴³ Ibid. avs. 37.

¹⁴⁴ Jf. definisjonen under punkt 3.2.

Høyesterett fulgte imidlertid opp uttalelsen med å vise til at det ut fra rettspraksis ikke kan utledes noe krav om at ledelsen må kunne «*bebreides* (min uth.)». ¹⁴⁵ Senere i dommen ble forsvarerens anførsel også formulert som et spørsmål «*om det er et vilkår for ileggelse av foretaksstraff etter strl. § 48a, at det foreligger uaktsomhet fra ledelsens side.*(min uth.)» ¹⁴⁶ Videre ble forsvarerens anførsel begrunnet ved en henvisning til Eskelands drøftelse av spørsmålet om ledelsesskyld, der forfatteren har gitt uttrykk for at det må være tilstrekkelig at ledelsen har utvist uaktsomhet. ¹⁴⁷ Basert på disse momentene er det nærliggende å tolke Høyesteretts utsagn dithen at retten ikke bare har ment å avvise et krav om subjektiv skyld fra ledelsen sin side som et vilkår etter strl. § 48a, men også et krav om bebreidelse i form av systemsvikt.

Høyesteretts begrunnelse kan imidlertid kritiseres. For det første er det ikke nødvendigvis et argument mot et krav om ledelsesskyld at et slikt vilkår ikke er inntatt i lovteksten. ¹⁴⁸ For det annet er det tvilsomt om det følger «klart» av forarbeidene at det ikke er noe krav om at ledelsen har utvist skyld, da dette ikke er eksplisitt drøftet i de sidene Høyesterett refererer til. ¹⁴⁹ Som flere forfattere fremhever er det mest karakteristiske trekket ved motivuttalelene om skyldkravet ved foretaksstraff at de er uklare og selvmotsigende. ¹⁵⁰ For det tredje har spørsmålet aldri blitt satt på spissen i tidligere rettspraksis. ¹⁵¹ Når lovteksten ikke kan sies verken å støtte opp under eller avvise at et slikt krav kan innfortolkes, kan det heller ikke være noe vektig argument at Høyesterett ikke har gjort dette tidligere. En av Høyesteretts oppgaver er nettopp å tolke og videreutvikle retten innenfor de ramme lovgiver setter.

Dommen er blant annet kritisert av Axelsen. Hans hovedinnvending er at selv om Høyesterett uttrykkelig fremholdt at det ikke kreves noen form for subjektiv skyld eller bebreidelse fra ledelsen sin side, foretok retten likevel en vurdering av om ledelsen hadde gjort det som var rimelig å kreve av den. ¹⁵²

Jeg er enig i at noen av drøftelsene Høyesterett foretok langt på vei bærer preg av en alminnelig aktsomhetsvurdering. Høyesterett fremhevet at til tross for As varsel iverksatte ledelsen «*likevel ingen konkrete tiltak, selv om ledelsen hadde hatt tid til å dra ut til stedet eller på annen måte forsikre seg om at blandingen ville bli forsvarlig behandlet. Det ble ikke gitt konkrete instruksjoner om alternativ fremgangsmåte eller tatt skritt til avfallshåndtering fra bedriftens side i løpet av de fire*

---

¹⁴⁵ Rt 2007 1684 avs. 37.

¹⁴⁶ Ibid. avs. 36.

¹⁴⁷ Ibid. avs. 36, jf. Eskeland (2006) s. 357.

¹⁴⁸ Punkt 5.2.

¹⁴⁹ Punkt 5.3.

¹⁵⁰ Andenæs (2004) s. 280. Se også punkt 5.6.

¹⁵¹ Axelsen (2009) s. 205.

¹⁵² I.c.

*dagene som gikk fra A varslet om utslippet, til han tømte ut ett av fatene. En nærliggende reaksjon fra Cs side kunne for eksempel ha vært å be A om å bestille bortkjøring av avfallet, eller selv å bestille en slik bil.(min uth.)»*¹⁵³

Her foretok Høyesterett en vurdering av om lovbruddet kunne vært forhindret ved organisatoriske tiltak. Det er på det rene at hvorvidt ledelsen kan bebreides for manglende organisatoriske tiltak, er et moment det skal ses hen til ved vurderingen av straffespørsmålet og straffeutmålingen, jf. strl. § 48b bokstav c). Drøftelsen sitert ovenfor fant imidlertid sted ved vurderingen av om vilkårene for straff var oppfylt, nærmere bestemt ved spørsmålet om den ansatte hadde handlet «på vegne av» foretaket, jf. strl. § 48a. Høyesterett selv formulerte dette som et spørsmål «*om A ved utslippet har brutt instruks på en måte som Teknotherm ikke kunne forutse, og om handlemåten har et slikt klart illojalt preg at A ikke kan sies å ha handlet på vegne av foretaket.*(min uth.)»¹⁵⁴

I lys av dette er det naturlig å reise spørsmålet om hvorvidt det i realiteten må innfortolkes et krav om bebreidelse i form av systemsvikt under vilkåret «på vegne av», eller om det kun er et moment i vurderingen av om vilkåret er oppfylt.¹⁵⁵

Som nevnt kan de vurderingene Høyesterett foretok langt på vei minne om en alminnelig aktsomhetsvurdering hvilket kan tilsi at det kan innfortolkes en slik forutsetning. I tilfeller der det foreligger instruksbrudd må man imidlertid ved vurderingen av om vilkåret «på vegne av» er oppfylt, se hen til hvorvidt handlingen hadde et klart illojalt preg.¹⁵⁶ Ved denne vurderingen vil det som nevnt være avgjørende hvorvidt foretaket kunne forutsett instruksbruddet. Instruks setter grenser for kompetansen som følger av rettsforholdet mellom foretaket og gjerningspersonen, og er dermed et typisk organisatorisk tiltak som kan motvirke lovbrudd.¹⁵⁷ Ved vurderingen av om foretaket kunne forutsett instruksbruddet, er det naturlig å foreta en drøftelse av hva ledelsen hadde eller burde hatt kunnskap om, hva de foretok seg ut fra dette og hvordan de alternativt burde reagert. De samme momentene som inngår i en aktsomhetsvurdering vil dermed kunne ha betydning for om vilkåret «på vegne av» er oppfylt.

Dette illustreres ved at Høyesterett, i relasjon til spørsmålet om gjerningspersonen hadde handlet på vegne av foretaket, la vekt på om foretaket gjennom øvrige organisatoriske tiltak reduserte påregneligheten for lovbruddet.¹⁵⁸ Retten uttalte således at «*Når forurensningen i utgangspunktet er meget*

---

¹⁵³ Rt 2007 1684 avs. 33.

¹⁵⁴ Ibid. avs. 22.

¹⁵⁵ Se også Axelsen (2009) s. 206.

¹⁵⁶ Jf. tolkningen av dette vilkåret under punkt 2.2.2.

¹⁵⁷ Høivik (2012) s. 300.

¹⁵⁸ Ibid. s. 300, jf. Rt 2007 1684 avs. 32-35.

påregnelig, blir spørsmålet om reaksjonene fra Teknotherms side reduserte påregneligheten for utslipp i tilstrekkelig grad.(min uth.)»¹⁵⁹

Samme argument ble også vektlagt under kan-skjønnen, nærmere bestemt i relasjon til § 48b bokstav c.¹⁶⁰ Retten fremhevet at den er «enig i at As instruksbrudd kan være et moment som taler mot å ilegge straff, men har kommet til at dette ikke kan tillegges avgjørende vekt i denne saken. Som påpekt, kunne Teknotherm gjort mer for å forhindre utslippet både i form av generelle instruksjoner og ved å angi alternative håndteringsmåter i den konkrete instruksjonen.(min uth.)»¹⁶¹

Dette tyder på at strl. § 48b bokstav c) ikke utelukker at organisatoriske tiltak som kunne forhindre lovovertrædelsen kan være relevant ved vurderingen av vilkåret «på vegne av».¹⁶² At Høyesterett uttrykkelig la vekt på om lovbruddet kunne vært forhindre gjennom organisatoriske tiltak ved vurderingen av om instruksbruddet var påregnelig, kan tilsi at organisatoriske tiltak generelt sett vil ha betydning for påregnelighetsvurderingen.¹⁶³

Videre kan det hevdes at det er naturlig at Høyesterett la vekt på hvorvidt det foreligger årsakssammenheng mellom foretakets handlinger og lovovertrædelsen ved vurderingen etter strl. § 48a fordi bestemmelsen er inspirert av erstatningsrettslige identifikasjonsregler.¹⁶⁴ Identifikasjonsregler bygger gjennomgående på et krav om årsakssammenheng mellom prinsipalens, i dette tilfellet foretakets handling eller unnlattelse og skaden, i dette tilfellet lovovertrædelsen.¹⁶⁵ Uten å gå lenger inn i denne diskusjonen vil jeg fremheve at det også ut fra et slikt synspunkt kan anses naturlig at Høyesterett ved vurderingen av om vilkåret «på vegne av» var oppfylt, foretok en vurdering av hva foretaket kunne ha gjort og burde ha gjort.

Etter min mening gir ikke premissene i denne dommen tilstrekkelig grunnlag for å hevde at det må innfortolkes et krav om bebreidelse i form av systemsvikt under vilkåret «på vegne av». Dette gjelder særlig sett i lys av den prinsipielle uttalelsen i avsnitt 37, der Høyesterett uttrykkelig fremhevet at subjektiv skyld ikke er noe vilkår for straff etter strl. § 48a. Dommen viser imidlertid at både ledelsesskyld og systemsvikt kan få betydning for vurderingen av om gjerningspersonen(e) har handlet «på vegne av» foretaket.

---

¹⁵⁹ Rt 2007 1684 avs. 32.

¹⁶⁰ Høyvik (2012) s. 301.

¹⁶¹ Rt 2007 1684 avs. 44.

¹⁶² Høyvik (2012) s. 302.

¹⁶³ I.c.

¹⁶⁴ NOU 1989:11 s. 16-18.

¹⁶⁵ Høyvik (2012) s. 233, jf. Askeland (2002) s. 79-98.

Selv om dommen etter min mening må tolkes dithen at det verken gjelder noe krav om ledelsesskyld eller systemsvikt for å ilegge foretaksstraff etter strl. § 48a, viser premissene at systemsvikt stod sentralt i begrunnelsen etter straffespørsmålet, jf. strl. § 48b bokstav c).

I forhold til foreleggets post I, som gjaldt selve utslippet, var kjernen i Høyesteretts argumentasjon at Teknotherm AS kunne «gjort mer for å forhindre utslippet både i form av generelle instruksjoner og ved å angi alternative håndteringsmåter i den konkrete instruksjonen.(min uth.)»¹⁶⁶

Når det gjaldt foreleggets post III, den manglende internkontrollen, sluttet Høyesterett seg til lagmannsrettens flertall som mente at kravene til foretakets internkontroll etter internkontrollforskriften § 4, jf. § 5 ikke var oppfylt. Foretaket hadde ikke fulgt opp plikten til å iverksette rutiner for å avdekke, rette opp og forebygge overtredelser av blant annet forurensningsloven. Høyesterett uttalte at «Samlet sett har de ansvarlige ikke på noe punkt oppfylt foretakets plikt til å ha og iverksette en internkontroll knyttet til den risiko for miljøskader som foretakets bruk av ammoniakk utgjør.(min uth.)»¹⁶⁷ Det avgjørende syntes å være at Teknotherm AS hadde «gjort lite for å sikre at miljøet ikke skades ved at betydelige mengder ammoniakk har kommet på avveie.(min uth.)»¹⁶⁸

Videre var systemsvikten sentral ved straffeutmålingen. I relasjon til strl. § 48b bokstav c) uttalte Høyesterett at «Teknotherm manglet retningslinjer og opplæringstiltak om vannholdig ammoniakk som kunne ha forebygget overtredelsen (min uth.)»¹⁶⁹, hvilket talte for en følbar straffereaksjon.

Ut fra premissene kan det virke som at dersom ledelsen hadde gjort det som var rimelig å kreve av den i form av organisatoriske tiltak, ville foretaket blitt frifunnet. Dette kan imidlertid ikke tas til inntekt for et krav om systemsvikt, all den tid organisatoriske tiltak er et relevant moment under straffespørsmålet og ved straffeutmålingen, jf. strl. § 48b bokstav c). At systemsvikten har avgjørende betydning for utfallet etter kan-skjønnet i den konkrete saken, betyr ikke at systemsvikt kan anses som en forutsetning generelt. Dette underbygges av at Høyesterett selv uttaler at «De momentene (min uth.) som er nevnt i § 48b, har relevans både ved vurderingen av om straff skal ilegges, og for størrelsen på en eventuell bot.»¹⁷⁰

Etter min mening må dommen tolkes dithen at det ikke kan oppstilles noe tilleggskrav om verken ledelsesskyld eller systemsvikt for å ilegge straff etter strl. § 48a. Dommen gir heller ingen holdpunkter for å hevde at det må foreligge systemsvikt for at straff skal kunne anses hensiktsmessig etter strl. § 48b. Den kan imidlertid heller ikke sies å utelukke en slik forutsetning i like stor grad

---

¹⁶⁶ Rt 2007 1684 avs. 44.

¹⁶⁷ Ibid. avs. 45.

¹⁶⁸ Ibid. avs. 46.

¹⁶⁹ Ibid. Avs. 50.

¹⁷⁰ Ibid. avs. 40.

som etter strl. § 48a, ettersom den prinsipielle uttalelsen i avsnitt 27 direkte relaterer seg til vilkårene for straff etter strl. § 48a.

5.5.2 Rt 2008 s. 996 («KPMG»)

Saken gjaldt spørsmålet om KPMG kunne ilegges foretaksstraff for en partners brudd på revisor- og regnskapslovgivningen.¹⁷¹ KPMG ble frifunnet i tingretten og lagmannsretten fordi foretaket ikke var å bebreide, særlig under henvisning til strl. § 48b bokstav c).

Vilkårene for straff etter strl. § 48a var rettskraftig avgjort, slik at spørsmålet for Høyesterett var om foretaksstraff skulle ilegges etter en konkret vurdering, jf. strl. § 48b.¹⁷² Høyesterett fant at det ikke var noe å utsette på manualene for revisjonsutøvelsen, opplæringen eller systemet for etterkontroll, men ila foretaksstraff under henvisning til allmennprevensjon og forholdets grovhet.

Det hadde vært vanskelig for påtalemyndigheten å påvise konkret hva foretaket burde gjort annerledes. Høyesterett fant imidlertid ikke dette avgjørende. Retten uttalte at:

«Det er ingen forutsetning for bruk av foretaksstraff at foretaket eller noen i dens ledelse kan bebreides for de feil og mangler som ligger til grunn for den straffbare handling. Jeg viser til Rt. 2007 side 1684 avsnitt 36–38 [36, 37, 38] (min uth.)»¹⁷³

Det kan hevdes at Høyesterett med denne uttalelsen går enda lenger i retning av å avvise både et krav om både subjektiv skyld fra ledelsen sin side og systemsvikt. Mens Høyesterett i den forrige dommen benyttet seg av både uttrykkene «subjektiv skyld» og «bebreides», fremholdt Høyesterett her uttrykkelig at det ikke gjelder noen forutsetning om «bebreidelse». En avvisning av et krav om bebreidelse må også innebære en avvisning av en forutsetning om systemsvikt. Formuleringen «de feil og mangler som ligger til grunn for den straffbare handling.» synes også å relatere seg til utilfredsstillende organisatoriske tiltak.

Mens uttalelsen i «Teknotherm» ble fremsatt ved vurderingen av om vilkårene for straff var oppfylt, jf. strl. § 48a, ble utsagnet i denne dommen direkte knyttet opp mot kan-skjønnet i strl. § 48b. Høyesterett fremholdt at spørsmålet om det er noe å bebreide selskapet for det som har hendt, må ses i sammenheng med strl. § 48b bokstav c).¹⁷⁴ Samlet sett kan de to avgjørelsene dermed tolkes til inntekt for at bebreidelse i form av ledelsesskyld eller systemsvikt ikke kan anses som noen forutsetning for foretaksstraff, verken etter §§ 48a eller 48b. Dette understøttes av at Høyesterett i denne

---

¹⁷¹ Rt 2008 996 avs. 1.

¹⁷² Ibid. avs. 9.

¹⁷³ Ibid. avs. 38.

¹⁷⁴ Ibid. avs. 30.

dommen uttrykkelig viste til uttalelsen i «Teknotherm» om at det ikke kreves subjektiv skyld. Formuleringen «ingen forutsetning for bruk av foretaksstraff» støtter også oppunder en tolkning om at det ikke gjelder noen forutsetning for foretaksstraff overhodet.

Videre fremhevet retten at strl. § 48b gir uttrykk for syv punkter av «*momenter som det særlig skal tas hensyn til (min uth.)*»¹⁷⁵ ved avgjørelsen av om straff skal ilegges. Høyesterett uttalte også at «*De sentrale momentene for vurdering av foretaksstraff i denne saken er (...) om overtredelsene har kunnet vært forebygget.(min uth.)*»¹⁷⁶ Uttrykkene «vesentlig spørsmål», «momenter» og «sentrale momenter» er med på å underbygge oppfatningen om at Høyesterett kun anser systemsvikt som et moment, og ikke noen forutsetning for straff.

I samme retning taler det at Høyesterett viste til at spørsmålet om foretaksstraff bør ilegges etter strl. § 48b beror «*på en bred skjønnsmessig helhetsvurdering.(min uth.)*»¹⁷⁷ Som nevnt kan det hevdes at en innfortolkning om en forutsetning om systemsvikt vil harmonere dårlig med ordlyden i strl. § 48b og uttalelsene i forarbeidene om at det skal foretas en bred skjønnsmessig helhetsvurdering, da en slik forutsetning vil legge bindinger for skjønnnet.

Endelig må det ses hen til at foretaket ble ilagt straff til tross for at det ikke kunne påvises noen konkrete mangler. Riktignok uttalte retten i relasjon til strl. § 48b bokstav c) at den «*finner det likevel påfallende at den samme svikten kunne skje to år på rad – både for 1999-oppgjøret og oppgjøret i 2000.(min uth.)*»¹⁷⁸. Videre fant retten det «*bemerkelsesverdig at revisjonen ikke ble brakt opp på et forsvarlig nivå ettersom A ikke var alene om revisjonen, men samarbeidet i et team bestående av ytterligere tre revisorer, hvorav to var statsautoriserte revisorer.(min uth.)*»¹⁷⁹

Likevel bærer premissene preg av at foretaket ikke kunne bebreides for hendelsen. Både tingretten og lagmannsrettens flertall hadde konkludert med at det ikke var behov for å ilegge KPMG foretaksstraff ut fra hensynet til allmennprevensjon.¹⁸⁰ Dette må ses i lys av at foretakets ledelse ikke hadde instruksjonsmyndighet i forhold til gjerningspersonen som følge av ansvarlig revisors uavhengige stilling.¹⁸¹ Som Høyesterett uttalte ville dermed «*en kontroll av den fortløpende revisjon heller ikke (...) være særlig aktuell.(min uth.)*»¹⁸²Høyesterett viste imidlertid til en side av preven sjonshensynet «*som ikke må oversees, nemlig den virkning som består i en stadig innskjerping og*

---

¹⁷⁵ Ibid. avs. 13.

¹⁷⁶ Ibid. avs. 28.

¹⁷⁷ Ibid. avs. 24.

¹⁷⁸ Ibid. avs. 38.

¹⁷⁹ I.c.

¹⁸⁰ Rt 2008 996 avs. 30.

¹⁸¹ Ibid. avs. 32

¹⁸² I.c.

oppstramming av rutiner, instruksjoner og retningslinjer. (min uth.)»¹⁸³ Førstvoterende fremhevet at «bevisstheten om en mulig straffereaksjon for foretaket ved at disse ikke blir etterlevd, vil skjerpe årvåkenheten både mot den interne oppfølging og i forholdet til klientene. Den vil dessuten bidra til å rette oppmerksomheten mot hva som kan være særlige risikosituasjoner, og som derfor lett kan aktualisere foretaksstraff.»¹⁸⁴

Poenget synes å være at et straffansvar uavhengig av internkontrollens kvalitet i større grad vil kunne oppfordre foretak til kontinuerlig å utvikle og håndheve gode, interne regelverk.¹⁸⁵ Allmennpreventive hensyn tilsa at det ikke kunne anses avgjørende at det ikke kunne påvises konkret hva foretaket burde gjort annerledes.¹⁸⁶

At det ikke forelå konkrete feil, fikk imidlertid betydning for straffutmålingen. Boten ble halvert blant annet under henvisning til at «*det ikke er påvist noe som selskapet konkret kan bebreides.*(min uth.)»¹⁸⁷ Resultatet i dommen er med på å underbygge uttalelsen i avsnitt 38 om at bebreidelse ikke er noen forutsetning for foretaksstraff.

Etter min mening må dommen tolkes dithen at det verken kan oppstilles noen forutsetning om ledelsesskyld eller systemsvikt for at foretaksstraff skal kunne ilegges. Videre tilsier uttalelsen i avsnitt 36 at terskelen er høy for å frifinne selv om foretaket ikke kan bebreides i form av systemsvikt, jf. § 48b bokstav c). Dette gjelder i hvert fall der overtredelsen er begått av en partner, slik tilfellet var i denne saken.

5.5.3 Rt 2012 s. 770 («Norcem»)

Saken gjaldt spørsmålet om Norcem AS kunne holdes ansvarlig for brudd på HMS-regulering.¹⁸⁸

En driftsoperatør hadde blitt 100 % ufør etter å ha falt 9 meter ned fra en usikret plattform.¹⁸⁹ Driftsoperatøren hadde handlet i strid med en intern instruks ved å stake nedfallstrakten fra en plattform som var plassert høyere oppe enn den som egentlig skulle benyttes. Den øverste plattformen var usikret i bakkant og skulle, som følge av en avsperring, i utgangspunktet ikke brukes.¹⁹⁰ Fordi

---

¹⁸³ Ibid. avs. 36.

¹⁸⁴ I.c.

¹⁸⁵ Se også Høivik (2012) s. 299.

¹⁸⁶ Rt 2008 996 avs. 38.

¹⁸⁷ Ibid avs. 46.

¹⁸⁸ Rt 2012 770 avs. 1.

¹⁸⁹ Ibid. avs. 3.

¹⁹⁰ Ibid. avs. 26.

det kunne være vanskelig å stake fra den laveste plattformen, var det imidlertid flere ansatte som hadde staket fra den øverste plattformen i strid med den interne instruksens.¹⁹¹

Foretaket ble frifunnet i tingretten og lagmannsretten. Det var rettskraftig avgjort at vilkårene etter strl. § 48a var oppfylt.¹⁹² Høyesterett fant at foretaksstraff var hensiktsmessig etter strl. § 48b. Bedriftens HMS-system kunne ikke anses som mangelfullt i seg selv, men det forelå systemsvikt fordi kontrollsystemet burde fanget opp faremomentene ved plattformen, som på grunn av utformingen fristet til bruk av den øverste delen som var usikret.

Både tingretten og lagmannsretten hadde lagt stor vekt på at ledelsen ikke kunne klandres for ulykken. I denne sammenheng fremhevet retten at det *«ikke er noen betingelse for foretaksstraff at ledelsen kan klandres, jf Rt-2007-1684 avsnitt 37 og Rt-2008-996 avsnitt 38. Dette har blant annet sammenheng med at det fremgår av forarbeidene at foretaksstraffen har betydelige likhetstrekk med det erstatningsrettslige arbeidsgiveransvaret. Se NOU 1989: 11 side 16-17. Ut fra de hensynene jeg tidligere har pekt på, vil jeg derfor i utgangspunktet legge noe mindre vekt på dette momentet ved den konkrete avveiningen av om straff bør idømmes.(min uth.)»*¹⁹³

Høyesterett bygget altså videre på rettsoppfatningen fra de to tidligere omtalte dommene. Høyesterett fremholdt denne gangen at det ikke gjelder noen betingelse om at ledelsen kan «klandres». Utsagnet tilsier at ikke noen form for bebreidelse kan anses som en forutsetning for foretaksstraff, heller ikke systemsvikt.

Også uttalelsen i denne dommen er generelt utformet og av prinsipiell karakter. I likhet med utsagnet fra «KPMG» kan det tyde på at Høyesterett mener å utelukke at klander er noen betingelse for foretaksstraff overhodet, verken i relasjon til §§ 48a eller 48b.

Uttalelsen om at spørsmålet om foretaksstraff bør ilegges, må *«bero på en bred skjønnsmessig helhetsvurdering.(min uth.)»*¹⁹⁴, samt bruken av uttrykket *«dette momentet (min uth.)»*¹⁹⁵ taler også mot at systemsvikt kan anses som en forutsetning, og ikke bare et moment. Den prinsipielle uttalelsen i avsnitt 21 kan også hevdes å støtte opp om at dette momentet generelt heller ikke har så stor vekt ved vurderingen, altså at terskelen er høy for frifinnelse etter strl. § 48b.

---

¹⁹¹ I.c.

¹⁹² Ibid. avs. 8.

¹⁹³ Ibid avs. 21.

¹⁹⁴ Ibid. avs. 24.

¹⁹⁵ Ibid. avs. 21.

Selv om dommen, særlig sett i lys av den prinsipielle uttalelsen i avsnitt 21, må sies å utelukke en forutsetning om klander fra ledelsen sin side, viser premissene at systemsvikt var sentralt ved begrunnelsen for straff i den konkrete saken.

Det hadde ikke vært mulig å peke på konkrete mangler ved bedriftens HMS-system, da dette var «*omfattende og generelt i samsvar med forskriftene.*(min uth.)»¹⁹⁶ Høyesterett kom til at praksisen var i strid med interne instruksjoner om bruk av plattformen og at manglende rapportering førte til at ledelsen ikke hadde kunnskap om, og dermed ikke mulighet til å utbedre forholdene.

Forsvareren hadde imidlertid etterlyst en påpeking av hva foretaket konkret skulle ha gjort for å avverge ulykken. I denne sammenheng fremhevet Høyesterett at «*bedriften i større grad burde ha kartlagt og identifisert særlige fysiske faremomenter på anlegget, som usikrede plattformer i høyden. Dernest burde man, som lagmannsretten har fremhevet, på de halvårlige vernerundene ha stilt mer konkrete spørsmål om hvordan arbeidsoperasjonene, i det minste de som kunne medføre en viss risiko, faktisk ble utført. Dessuten - og ikke minst - burde skiftbasene i større grad vært innpodet sitt ansvar som ledere og forbilder, både når det gjelder å følge reglene og å varsle om avvik.*(min uth.)»¹⁹⁷

Høyesterett påpekte her at ledelsen kunne og burde hatt en tettere oppfølging av rutinene, og dermed i indirekte forstand er å bebreide. Retten uttalte således at «*De ansattes bruk hadde sammenheng med en uheldig utforming av den aktuelle arbeidsplassen, som fristet til 'snarveier'. Det var tale om en arbeidsoperasjon som medførte risiko for liv og helse, som hadde pågått over mange år, og som var benyttet av mange ansatte. Selv om bedriftens HMS-system i utgangspunktet var tilfredsstillende, var det ikke godt nok når dette ikke ble avdekket.*(min uth.)».¹⁹⁸ Høyesterett kom til at overtredelsen samlet sett hadde en grovhet som tilsa straffansvar og fremholdt at «*Det dreier seg i stor grad om systemsvikt (...) Spesielt på et område som gjelder menneskers liv og sikkerhet, er det grunn til å legge forholdsvis stor vekt på dette.*(min uth.)»¹⁹⁹

Selv om systemsvikt var sentralt i begrunnelsen, kan det imidlertid ikke tolkes til inntekt for at det er noen forutsetning for foretaksstraff all den tid bebreidelse i form av systemsvikt er et lovfestet moment etter strl. § 48b bokstav c). Sett i lys av den prinsipielle uttalelsen i avsnitt 21 om at det ikke kreves klander, må konklusjonen bli at det ikke gjelder noen forutsetning om systemsvikt for å ilegge foretaksstraff.

---

¹⁹⁶ Ibid. avs. 41.

¹⁹⁷ Ibid. avs. 42.

¹⁹⁸ Ibid. avs. 43.

¹⁹⁹ Ibid. avs. 45.

Dommen er kritisert av Fougner, som var forsvarer i saken. Etter hans mening er dommen et eksempel på at straffeansvaret nærmest er blitt objektivisert. I denne forbindelse skriver han at «Når retten i tillegg, ved vurderingen av om straff skal gis, fullstendig ser bort fra at ulykken skyldtes at skadelidte selv satte seg utover de instruksjoner som forelå, og at det heller ikke var konkrete mangler ved bedriftens HMS-systemer, er det ukontroversielt å fastslå at avgjørelsen må regnes som meget streng. Satt på spissen innebærer den at arbeidsgiver må sørge for å unngå alvorlige arbeidsulykker; gjør han ikke det, kan han straffes, uansett hva årsaken til ulykken er. (min uth.)»²⁰⁰

Det er imidlertid litt uklart hva han egentlig mener med dette, hvorvidt han mener at straff ble ilagt på objektivt grunnlag eller at avgjørelsen er streng fordi Høyesterett ikke la noe særlig vekt på at det ikke kunne påvises noe konkret som foretaket burde gjort annerledes, jf. passusen om at retten ville legge noe mindre vekt på dette momentet ved den konkrete avveiningen.²⁰¹

Fougners hovedinnvending er at Høyesterett ikke påpekte konkret hva foretaket burde gjort annerledes. Ut fra de overnevnte premissene er jeg enig i at dommen går langt i å åpne for et mer objektivt skyldansvar. Som nevnt ble eventuell bebreidelse ikke ansett som like vesentlig for den konkrete vurderingen fordi saken gjaldt brudd på regler i arbeidsmiljøloven som er ment å ivareta viktige verdier som liv og helse.²⁰² Høyesterett ga uttrykk for at foretaksstraff kan brukes som et viktig virkemiddel på arbeidsrettens område. Uten at Høyesterett uttaler dette eksplisitt, skinner det gjennom i premissene at arbeidsgivers plikt til å sørge for et forsvarlig arbeidsmiljø, er en slags gullstandard i norsk rett. Dette kan tilsi at den konkrete saken må oppfattes som et spesialtilfelle, som ikke fullt ut dekkes av den generelle normen. Dommen illustrerer at hvilken betydning eventuell bebreidelse skal ha ved vurderingen etter strl. § 48b, vil kunne avhenge av normene på vedkommende område.

Selv om dommen omhandler brudd på lovbestemmelser der det anses særlig egnet med foretaksstraff, må den prinsipielle uttalelsen i avsnitt 21 anses som uttrykk for en generell regel som følger opp den klare linjen fra «Teknotherm» og «KPMG» og dermed bekrefter at verken ledelsesskyld eller systemsvikt kan anses som noen forutsetning for foretaksstraff. Det er også grunn til å anta at dette momentet ikke tillegges så stor vekt i vurderingen jf. særlig uttalelsen i avsnitt 21.

5.6 Ulike oppfatninger i rettsvitenskapen

Andenæs har tidligere fremholdt at det er tilstrekkelig etter strl. § 48a at det foreligger en objektiv lovovertrødelse, altså at det ikke er krav om subjektiv skyld.²⁰³ Når Andenæs tidligere har fremholdt at det ikke gjelder noe krav om subjektiv skyld, er det nærliggende å tolke utsagnet dithen at han

---

²⁰⁰ Fougner (2013) s. 138.

²⁰¹ Rt 2012 770 avs. 21.

²⁰² Ibid. avs. 18-19.

²⁰³ Høivik (2012) s. 207, jf. Andenæs (1997) s. 256-257.

mente at det ikke gjelder noe krav om subjektiv skyld verken fra gjerningspersonen(e)s eller foretakets side.

Basert på uttalelsene i forarbeidene om hendelige uhell og force majeure mente Andenæs videre at det gjelder en alminnelig rettstridsreservasjon for hendelig uhell og force majeure.²⁰⁴ Dette må ses i lys av at han mente at en objektiv lovovertrødelse er tilstrekkelig. Det er nærliggende å tolke Andenæs dithen at uttalelsene i forarbeidene kan tas til inntekt for en *alminnelig* rettstridsreservasjon for gjerningspersonen, og ikke en rettsstridsreservasjon som direkte retter seg mot foretaket og fanger opp tilfeller der lovbruddet ikke kunne vært forhindrede gjennom organisatoriske tiltak. Uttalelsen har blitt modifisert i den siste utgaven, der det hevdes at en alminnelig rettstridsreservasjon «synes å ha en viss støtte i forarbeidene som sett under ett fremstår som uklare og selvmotsigende.(min uth.)»²⁰⁵ Ut fra dette er det nærliggende å tolke Andenæs dithen at det ikke kreves noen form for bebreidelse fra foretaket sin side, heller ikke systemsvikt.

Slettan og Øie hevder også at en objektiv overtrødelse av straffebudet er tilstrekkelig, hvilket kan tyde på at heller ikke disse mener at det kan oppstilles noe krav om verken subjektiv skyld eller bebreidelse i form av systemsvikt.²⁰⁶

Ettersom det nå er klart at overtrøderen må ha utvist tilstrekkelig skyld²⁰⁷, er det uvisst hvordan disse forfatterne ville stilt seg til spørsmålet om et krav om ledelsesskyld i form av systemsvikt i dag.

Mæland mener derimot at skyldkravet i straffebudet må være oppfylt, men skriver at «*i motivene er det imidlertid forutsatt at foretaket ikke kan straffes for feil som skyldes hendelige uhell og force majeure-tilfeller, med mindre foretaket kunne hindret feilen ved bedre kontroll- og sikkerhetsrutiner.*(min uth.)»²⁰⁸ Uttalelsen kan tyde på at Mæland tolker motivuttalelsene til støtte for at foretaket ikke vil hefte i slike situasjoner dersom det kan påvises at foretaket ikke kunne forhindrede lovbruddet gjennom organisatoriske tiltak.

Matningsdal og Bratholm argumenterer for at det har formodningen mot seg at det gjelder noe krav om ledelsesskyld eller systemsvikt når lovens ordlyd ikke oppstiller noe slikt krav og systemsvikt er et relevant moment under kan-skjønnnet, jf. strl. § 48b bokstav c).

Eskeland har i sin andre utgave av boken «Strafferett» (2006), tolket uttalelsene i forarbeidene til inntekt for et krav om at ledelsen må kunne «*bebreides for at det er inntrådt en situasjon i strid med*

---

²⁰⁴ I.c. Se også punkt 5.3.

²⁰⁵ Ibid. s. 280.

²⁰⁶ Slettan (1997) s. 212-213.

²⁰⁷ Punkt 2.2.1.

²⁰⁸ Mælan (2004) s. 152 jf. s. 151.

*straffebudet.(min uth.)*²⁰⁹ Eskeland mener dermed at det må innfortolkes et tilleggskrav om ledelsesskyld.

For å støtte oppunder dette synspunktet viser han til uttalelsene i forarbeidene om at foretaksansvaret ikke er av objektiv karakter.²¹⁰ I denne sammenheng viser han også til avgjørelsene i Rt 1998 s. 652 og Rt 2002 s. 1312. Som Axelsen skriver, drøftet Høyesterett i Rt 1998 s. 652 imidlertid ikke hvorvidt det er et vilkår at ledelsen kan bebreides.²¹¹ Dessuten kan det hevdes at det er uklart hvorvidt Høyesteretts uttalelse i Rt 2002 s. 1312 rettet seg mot ledelsen i foretaket.²¹² Etter Axelsens mening er Rt 2002 s. 1312 dermed ikke direkte relevant for denne problemstillingen, ettersom det her var ledelsen selv som hadde foretatt handlingene.²¹³

Videre viser Eskeland til at den preventive effekten av et objektivt ansvar antageligvis ikke vil være større enn ved et ansvar betinget av at ledelsen kan bebreides.²¹⁴ Eskeland fremholder at et krav om ledelsesskyld bedre vil samsvare med «*den grunnleggende forutsetningen om at straff som hovedregel bare skal ilegges hvis den som straffes kan bebreides.(min uth.)*»²¹⁵

Eskeland tar ikke stilling til hvem i ledelsen som må kunne bebreides, men understreker at preven-sjonshensyn tilsier at personkretsen burde være vid nok til at arbeidstakere med overordnet ansvar for deler av virksomheten, bør ses som en del av ledelsen.²¹⁶ Ut fra hensynet til forutberegnelighet er det imidlertid vesentlig at det utarbeides noenlunde klare retningslinjer for hva som kan kreves av hvem i et foretak. Videre mener Eskeland at det bør være tilstrekkelig at ledelsen har opptrådt uakt-somt, selv om skyldkravet etter straffebudet som er overtrådt er forsett.²¹⁷ Ut fra dette kan det synes som om en forutsetning om systemsvikt vil kunne være i samsvar med Eskeland sin oppfatning.

Eskeland sitt syn har blant annet blitt kritisert av Høivik, som viser til uklarhetene i forarbeidene og uttalelsene i «Teknotherm» og «KPMG».²¹⁸ Etter å ha gjennomgått de ulike rettskildene konkluderer Høivik med at det ville «*fremstå som en nokså radikal 'nyskapning' hvis Høyesterett skulle kommet til at straffeloven § 48a stiller et tilleggskrav om at personer i ledelsen må oppfylle straffe-budets skyldkrav.(min uth.)*»²¹⁹ Høivik skriver videre at det heller ikke kan oppstilles et tilleggskrav

---

²⁰⁹ Eskeland, (2006) s. 355.

²¹⁰ Punkt 5.3.

²¹¹ Axelsen (2009) s. 207.

²¹² I.c.

²¹³ I.c.

²¹⁴ Eskeland (2006) s. 355.

²¹⁵ I.c.

²¹⁶ I.c.

²¹⁷ Ibid. s. 357.

²¹⁸ Høivik (2012) s. 211.

²¹⁹ Ibid. s. 214.

om systemsvikt. Dette begrunner han med at verken lovens ordlyd, forarbeidene eller rettspraksis gir tilstrekkelig grunnlag for et slikt krav. Videre skriver han at behovet for en slik regel kan ivaretas gjennom vilkåret «på vegne» av og at konsekvenshensyn kan tale mot at det er ment å oppstille et slikt tilleggsvilkår.²²⁰

Spørsmålet om ledelsesskyld behandles også i den nyeste utgaven av Eskelands bok, fra 2013. Eskeland skriver også her at det bør innfortolkes et krav om at ledelsen må kunne bebreides, under henvisning til de samme momentene som det er redegjort for i utgaven fra 2006.²²¹ Etter å ha vist til de prinsipielle uttalelsene i «Teknotherm» og «KPMG» konkluderer han imidlertid med at dette ikke er gjeldende rett i dag.²²²

5.7 Oppsummering

For å oppsummere rettstilstanden før «Norconsult» kan det sies at loven verken åpner eller stenger for å innfortolke et krav om systemsvikt.

Systemsvikt kan imidlertid få betydning både for vurderingen av om gjerningspersonen(e) har handlet «på vegne av» foretaket etter strl. § 48a, og ved vurderingen av straffespørsmålet etter strl. § 48b, jf. bokstav c). Det kan anføres at en forutsetning om systemsvikt vil kunne harmonere dårlig med ordlyden «særlig tas hensyn til» i strl. § 48b, samt uttalelsene i forarbeidene om at straffespørsmålet må bero på en skjønnsmessig vurdering.

Det er særlig uttalelsene i forarbeidene om hendelige uhell og force majeure som har skapt debatt om hvorvidt det gjelder en forutsetning om en form for bebreidelse fra ledelsen sin side for å ilegge foretaksstraff. Etter min mening er disse uttalelsene imidlertid for uklare til at det kan trekkes noen sikre slutninger om verken det ene eller annet i relasjon til spørsmålet om ledelsesskyld eller systemsvikt.

Rettspraksis før 2013 kan heller ikke tas til inntekt for at det gjelder et tilleggskrav om systemsvikt. I samtlige av de tre dommene det er redegjort for under punkt 5.5, kom Høyesterett med prinsipielle uttalelser om at det ikke kreves «subjektiv skyld», «bebreidelse» eller at ledelsen kan «klandres» for at foretaksstraff skal kunne ilegges. Uttalelsene er generelt utformet og bærer preg av å være av generell karakter. Samlet sett er det nærliggende å tolke dommene dithen at det ikke gjelder noen forutsetning om bebreidelse overhodet, verken i relasjon til strl. §§ 48a eller 48b.

---

²²⁰ I.c.

²²¹ Eskeland (2013) s. 386 og s. 389.

²²² Ibid. s. 387.

Enkelte av dommene viser imidlertid at systemsvikt står sentralt ved begrunnelsen både etter vilkåret «på vegne av» i strl. § 48a og under kan-skjønnen, jf strl. § 48b bokstav c). Det er likevel grunn til å tro at Høyesterett har tillagt dette momentet beskjeden vekt hvis det ikke foreligger systemsvikt.

Til tross for at dommene har blitt kritisert på enkelte punkter, er det generell enighet i juridisk teori om at rettspraksis frem til 2013 må tolkes dithen at det ikke gjelder noen forutsetning om ledelsesskyld eller systemsvikt for å ilegge foretaksstraff.

Rettsstilstanden anno 2013 må dermed, ut fra min tolkning av rettskildebildet, være at det ikke kreves verken ledelsesskyld eller bebreidelse i form av systemsvikt for å ilegge foretaksstraff. Ut fra de prinsipielle uttalelsene i disse dommene er det videre grunn til å anta at momentet ikke tillegges så stor vekt i vurderingen.

Spørsmålet i det følgende er om «Norconsult» medfører noen endring av denne rettsstilstanden.

6 Har Høyesterett i Rt 2013 s. 1025 («Norconsult») foretatt en dreining mot et tydeligere krav om ledelsesskyld i form av systemsvikt, jf. straffeloven § 48b bokstav c)?

6.1 Faktum

Norconsult hadde inngått et joint venture samarbeid med to andre selskaper i Tanzania om å gi tilbud til et offentlig organ i Dar es Salaam (DAWASA) om utbygging av vann - og avløpsnett i byen.²²³ Verdensbankens undersøkelser viste at 5 % av kontraktsummen skulle betales til ansatte i DAWASA.²²⁴ Selskapet ble ilagt foretaksstraff i tingretten og lagmannsretten, men frifunnet i Høyesterett.²²⁵

Det var rettskraftig avgjort at vilkårene for straff var oppfylt etter strl. § 48a, slik at spørsmålet for Høyesterett var om foretaksstraff burde ilegges etter strl. § 48b.²²⁶ Det var dissens (3-2) vedrørende begrunnelsen. Flertallet la blant annet stor vekt på selskapets manglende tiltak for å hindre korrupsjon,²²⁷ mens mindretallet fremhevet at hendelsen ikke kunne ha vært forebygget ved ytterligere organisatoriske tiltak, jf. strl. § 48b bokstav c).²²⁸

---

²²³ Rt 2013 1025 avs. 4-5.

²²⁴ Ibid. avs 11.

²²⁵ Ibid. avs. 12, 14 og 18.

²²⁶ Ibid. avs. 17.

²²⁷ Ibid. avs. 72.

²²⁸ Ibid. avs. 117.

6.2 Hvordan berører Høyesterett spørsmålet om systemsvikt?

6.2.1 Høyesteretts uttalelser i relasjon til systemsvikt

Forsvareren anførte at behovet for å straffe foretaket sviktet, under henvisning til at gjerningspersonen befant seg på laveste trinn i organisasjonen og at ingen på ledelsesnivå kunne klandres for korrupsjonshandlingen.²²⁹

Høyesteretts flertall var ikke enig i at vedkommende befant seg på laveste trinn under henvisning til at han var en betrodd medarbeider som representerte selskapet utad.²³⁰ Retten fremholdt i alle tilfelle at:

«Avgjørelsene [i «Teknotherm», «KPMG» og «Norcem»] er (...) eksempler på at foretaksstraffen også rammer der handlingen som sådan er begått på et underordnet nivå, men der foretakets ledelse kan bebreides for ikke å ha truffet tiltak som kunne ha forebygget hendelsen.(min uth.)»²³¹

Mindretallet var noe uenige med flertallet når det gjaldt tolkningen av tidligere rettspraksis, noe jeg kommer tilbake til. Den samlede retten var imidlertid enig i de prinsipielle utgangspunktene for prøvingen av om foretaksstraff skal ilegges etter strl. § 48b.

Annenvoterende uttalte således at:

«Samla sett meiner eg likevel at oppsummeringa frå førstvoterande er rett, når han ser sakene som døme på at føretaksstraffa også råkar der handlinga som slik er gjort på eit underordna nivå, men der leiinga kan lastast for ikkje å ha gjort tiltak som kunne ha førebygd hendinga.(min uth.)»²³²

I lys av disse uttalelsene er det naturlig å spørre om det heretter er en forutsetning for foretaksstraff at ledelsen kan bebreides for manglende organisatoriske tiltak i tilfeller der lovovertrедelsen er begått av en underordnet.

I likhet med tilfellene i «KPMG» og «Norcem» var Høyesterett også her avskåret fra å prøve hvorvidt vilkårene for foretaksstraff var oppfylt etter strl. § 48a.²³³ Uttalelsene ble derfor knyttet direkte

---

²²⁹ Ibid. avs. 42.

²³⁰ Ibid. avs. 44.

²³¹ Ibid. avs. 49.

²³² Ibid. avs. 110.

²³³ Ibid. avs. 17.

opp mot vurderingen etter strl. § 48b bokstav c), hvor systemsvikt som nevnt skal tas hensyn til både ved straffespørsmålet og straffeutmålingen.²³⁴

Den presise problemstillingen blir dermed om Høyesterett, basert på flertallets uttalelse i avsnitt 49, har ment å gi uttrykk for en rettsregel om at foretaket normalt vil frifinnes etter strl. § 48b i tilfeller der lovovertrедelsen er begått av underordnede, med mindre det kan påvises systemsvikt etter bokstav c).

Formuleringen «kan bebreides for ikke å ha truffet tiltak som kunne ha forebygget hendelsen.» kan tilsi at det i tilfeller der overtredelsen er begått av en «underordnet» kreves noe mer, nemlig at ledelsen kan bebreides i form av systemsvikt. Dersom formuleringen kan tas på ordet synes flertallet her nokså klare på at dette må anses som en generell regel, all den tid uttalelsen fremstår som klar og prinsipielt utformet.

Ut fra en rent bokstavelig tolkning av de generelle uttalelsene i dommen, kan mindretallet synes å ha gått enda lenger enn flertallet i retning av å antyde at ansvaret bør avgrenses mot underordnedes feil som ledelsen ikke kan bebreides for. Etter å ha sluttet seg til de prinsipielle utgangspunktene for straff som førstvoterende fremholder i avsnitt 49, fremhevet annenvoterende at «*Dette er ein del av vilkåra etter retningslinja i § 48 b bokstav c.*(min uth.)»²³⁵

«Vilkåra» kan tilsi at mindretallet ikke bare anser det slik at foretaket normalt vil frifinnes i slike situasjoner dersom det ikke foreligger systemsvikt, men også at systemsvikt er en forutsetning for ansvar. Utsagnet kan imidlertid også tolkes dithen at systemsvikt er en av forutsetningene for at momentet i strl. § 48b bokstav c) skal kunne tale for straff, jf. formuleringen «vilkåra etter *retningslinja* (min uth.)» Det bør utvises tilbakeholdenhet med å legge for mye i annenvoterendes formuleringer på dette punkt, særlig ettersom han uttalte seg på vegne av mindretallet.

Det interessante i denne sammenheng er likevel at både flertallet og mindretallet var enige i utgangspunktene for prøvingen av foretaksstraff. Dersom utsagnet i avsnitt 49 må tas på ordet, var altså den samlede retten enige om at i tilfeller der handlingen er begått av underordnede må ledelsen, i hvert fall i normalt tilfelle, kunne bebreides i form av systemsvikt for at straff skal ilegges etter kan-skjønnet, jf. strl. § 48b bokstav c).

Som støtte for denne uttalelsen viste både flertallet og mindretallet til avgjørelsene redegjort for under punkt 5.5. Det er derfor interessant å undersøke hvordan Høyesterett selv vurderte disse

---

²³⁴ Ibid. avs. 50.

²³⁵ Ibid. avs. 109.

dommene, samt hva slags slutninger som rimeligvis kan trekkes ut fra disse i relasjon til uttalelsen i «Norconsult» avsnitt 49.

6.3 Forholdet til de tidligere omtalte rettsavgjørelsene

6.3.1 Forholdet til Rt 2007 s. 1684 («Teknotherm»)

Flertallet i «Norconsult» fremhevet at «*Selv om Høyesterett i avgjørelsen pekte på lovgivers forutsetning om bruk av foretaksstraff ved brudd på forurensningsloven, er dommen konkret begrunnet i sviktende retningslinjer som et ledelsesansvar for selskapet (min uth.)*»²³⁶

Jeg er enig i at selv om straff var presumert i henhold til forurensningsloven, hadde systemsvikt sentral betydning i premissene. I denne sammenheng viser jeg til redegjørelsen under punkt 5.5.1. Gjerningspersonen hadde varslet om at han kom til å helle ut innholdet, og fått muntlig instruks om ikke å gjøre det. Høyesterett mente imidlertid at bedriften, sett i lys av det store skadeomfanget et potensielt utslipp kunne innebære, burde iverksatt ytterligere tiltak for å forhindre et slikt scenario. Jeg er derfor enig i at foretaksstraff i denne dommen ble «konkret begrunnet i sviktende retningslinjer» fra ledelsen sin side.

Etter min mening er det imidlertid diskutabelt om denne begrunnelsen gir uttrykk for «et ledelsesansvar for selskapet», dersom Høyesterett med dette har ment at dommen må tolkes til inntekt for et krav om ledesskyld. Som nevnt vil en drøftelse av ledelsens aktsomhet være relevant både i forhold til vurderingen av om vilkåret «på vegne av» er oppfylt, jf. strl. § 48a, og etter kan-skjønnet, jf. strl. § 48b bokstav c). Høyesteretts vektlegging av dette i den konkrete saken kan dermed ikke uten videre tolkes til inntekt for at det gjelder et ledelsesansvar for selskapet i form av systemsvikt.

Ved tolkningen av «Teknotherm» er det etter min mening viktig å se hen til at Høyesterett uttrykkelig fremhevet at det «*ikke er et vilkår at foretakets ledelse har utvist subjektiv skyld for å bli ilagt foretaksstraff etter § 48 a.(min uth)*»²³⁷, og videre at rettspraksis ikke kan sies å støtte oppunder at det gjelder noe vilkår om at ledelsen skal kunne «*bebreides (min uth.)*»²³⁸ Basert på denne uttalelsen kan det være vanskelig å se hvordan «Teknotherm» tas til inntekt for å støtte oppunder en slik rettsoppfatning som Høyesterett kan synes å fremholde i «Norconsult». Ut fra den prinsipielle uttalelsen i «Teknotherm» kan det tvert imot virke som at Høyesterett har ment uttrykkelig å *avvise* at det gjelder en slik forutsetning. Dette til tross for at handlingen ble utført av en underordnet. Utsagnet i «Teknotherm» er generelt utformet, klart formulert og gir uttrykk for å være av prinsipiell karakter. Det kan derfor stilles spørsmålsteget ved hvorfor verken flertallet eller mindretallet i «Nor-

---

²³⁶ Ibid. avs. 46.

²³⁷ Rt 2007 1684 avs. 37.

²³⁸ I.c.

consult» verken viste til, eller drøftet forhold til, denne uttalelsen ved sin omtale av «Teknotherm». Dette kommer jeg tilbake til under punkt 6.3.4.

Som nevnt må denne dommen, slik jeg tolker det, tas til inntekt for at det verken gjelder noen forutsetning om ledelsesskyld eller bebreidelse i form av systemsvikt for at foretaksstraff skal kunne ilegges. Dersom uttalelsen i «Norconsult» avsnitt 49 må tas på ordet, kan det dermed hevdes at Høyesterett, sammenlignet med «Teknotherm», har foretatt en drening mot et tydeligere krav om ledelsesskyld i form av systemsvikt, jf. strl. § 48b bokstav c).

Det kan imidlertid anføres at tilfellet i «Teknotherm» ikke er sammenlignbart med tilfellet i «Norconsult». Den prinsipielle uttalelsen i «Teknotherm» ble som nevnt knyttet til spørsmålet om vilkårene for straff etter strl. § 48a var oppfylt, mens uttalelsen i «Norconsult» ble knyttet opp mot vurderingen etter kan-skjønnet i strl. § 48b. Ettersom de to uttalelsene relaterte seg til to ulike bestemmelser, og dermed to ulike vurderinger, kan det hevdes at utsagnet i «Norconsult» ikke står i noe spenningsforhold med uttalelsen i «Teknotherm». Dette argumentet svekkes imidlertid av at Høyesterett i «KPMG» uttrykkelig viste til den prinsipielle uttalelsen i «Teknotherm» under drøftelsen av strl. § 48b bokstav c).

En annen vesentlig forskjell er likevel at «Teknotherm» gjaldt brudd på forurensningsloven, der lovgiver uttrykkelig har sagt at hovedregelen er at straff skal ilegges etter strl. § 48b. Hvorvidt foretakets ledelse kan bebreides eller ikke, vil derfor i denne sammenheng ha liten betydning også i tilfeller der lovovertrædelsen er begått av underordnede, hvilket var tilfellet i denne saken. Det kan hevdes at uttalelsen om at det ikke kreves subjektiv skyld eller bebreidelse, må tolkes i lys av dette. Uttalelsen er imidlertid generelt utformet, hvilket kan tyde på at den er ment å ha betydning også utover tilfeller som gjelder brudd på forurensningsloven. Dertil kommer at Høyesterett selv uttrykkelig fremhevet at hovedgrunnen til at straff ble ilagt var at saken gjaldt brudd på forurensningsloven, men at dommen likevel var konkret begrunnet i sviktende retningslinjer *som et ledelsesansvar*.

Selv om jeg som nevnt er enig i at straff ble konkret begrunnet i sviktende retningslinjer etter kan-skjønnet, synes jeg det er vanskelig å se hvordan «Teknotherm» kan sies å støtte rettsoppfatningen som Høyesterett kan synes å fastslå i «Norconsult»; nemlig at noen i ledelsen må kunne bebreides i tilfeller der lovbruddet er begått av en underordnet. I denne sammenheng vil jeg igjen peke på at en vurdering av hvorvidt ledelsen er å bebreide er noe det skal ses hen til etter strl. § 48b bokstav c). At dommen ble konkret begrunnet i sviktende retningslinjer, kan ikke uten videre tas til inntekt for at dette gir uttrykk for en forutsetning om at ledelsen må kunne bebreides.

Etter min mening kan ikke «Teknotherm» sies å støtte opp under uttalelsen i «Norconsult» avsnitt 49, dette gjelder særlig i lys av den prinsipielle uttalelsen i avsnitt 21 om at det ikke kreves «subjektiv skyld» eller at ledelsen kan «bebreides». Dersom uttalelsen i «Norconsult» avsnitt 47 må tas på

ordet, kan det hevdes at Høyesterett har foretatt en dreining mot et tydeligere krav om ledelsesskyld i forhold til «Teknotherm», da i relasjon til den fakultative adgangen til frifinnelse.

6.3.2 Forholdet til Rt 2008 s. 996 («KPMG»)

Flertallet i «Norconsult» uttalte om denne dommen at *«Riktignok var det en leder som hadde sviktet i den saken, men idømmelse av foretaksstraff ble vel så mye begrunnet i det incitamentet som slik straff gir til å forebygge lovovertridelser gjennom skjerpet årvåkenhet og intern oppfølging, jf. dommens avsnitt 36.»*²³⁹

Som redegjørelsen under punkt 5.5.2 har vist, la Høyesterett i denne dommen særlig vekt på allmennpreventive hensyn ved vurderingen av om straff burde ilegges. Premissene viser at foretaksstraff ble ilagt selv om foretaket ikke hadde noen reell instruksjonsmyndighet ovenfor vedkommende og til tross for at det ikke kunne påvises noe konkret som ledelsen kunne gjort annerledes for å forhindre lovbruddet. Etter min mening er dommen dermed langt på vei et eksempel på at foretaksstraff ble ilagt selv om ledelsen *ikke* kunne bebreides.

Dertil kommer at Høyesterett uttrykkelig fremhevet at det ikke er noen forutsetning for foretaksstraff at foretaket eller noen i dens ledelse kan *«bebreides for de feil og mangler som ligger til grunn for den straffbare handling (min uth.)»*.²⁴⁰ Uttalelsen i denne dommen skiller seg som nevnt fra utsagnet i «Teknotherm» ved at Høyesterett i «Teknotherm» uttalte seg i forhold til strl. § 48a, mens uttalelsen i «KPMG» ble direkte knyttet opp mot kan-skjønnen etter strl. § 48b og bokstav c). Uttalelsen i «KPMG» kan dermed sies å være mer relevant i forhold til utsagnet i «Norconsult».

Som redegjørelsen under punkt 5.5.3 viser, kan det ikke ut fra denne dommen konkluderes med at det gjelder noe krav om systemsvikt etter strl. § 48b. Videre gir både uttalelsen i avsnitt 38 og premissene for øvrig også anvisning på at det skal mye til for frifinnelse selv om det ikke foreligger systemsvikt eller annen bebreidelse fra ledelsen sin side. Sett i lys av den prinsipielle uttalelsen i avsnitt 37 er det vanskelig å se hvordan denne dommen kan sies å gi noen støtte for en slik rettsoppfatning som Høyesterett kan synes å fastslå i «Norconsult».

Det kan imidlertid anføres at «KPMG» ikke er direkte relevant i forhold til utsagnet i «Norconsult». I «KPMG» ble overtredelsen begått av en partner i selskapet som ledelsen ikke hadde noen instruksjonsmyndighet over, mens det aktuelle utsagnet i «Norconsult» gjaldt lovbrudd begått av underordnede.

---

²³⁹ Rt 2013 1025 avs. 48.

²⁴⁰ Rt 2008 996 avs. 38.

Mindretallet i «Norconsult» var inne på dette. Andrevoterende uttalte at «*Dommen er etter mitt syn eit døme på at ansvar vart pålagt grunna handlemåten til ein i leiinga. (...) Etter mitt syn er dommen såleis ikkje noko døme på ansvar grunna handlemåten til ein tilsett på lågaste nivå. Spørsmålet om retningslinjer kunne hindra handlinga, er heller ikkje relevant i ei slik sak.*»²⁴¹

Jeg er enig i at det faktum at handlingen i «KPMG» ble begått av en uavhengig partner gjør det vanskelig å relatere denne til uttalelsen i «Norconsult» ettersom utsagnet her relaterte seg til lovovertridelser begått av underordnede. At foretaksstraff ble ilagt i «KPMG» uten at det kunne påvises noe konkret som ledelsen kunne gjort annerledes, må ses i lys av at det gjennomgående vil være lettere å ilegge straff i tilfeller der handlingen er begått av noen relativt høyt oppe i foretaksstrukturen. I denne sammenheng vises det til at dette også har betydning for tolkningen av vilkåret «på vegne av» i strl. § 48a. En eventuell forutsetning om systemsvikt for tilfeller der handlingen er begått av underordnede ville derfor ikke hatt betydning for vurderingen i «KPMG».

Selv om uttalelsen i «Norconsult» kan hevdes ikke å medføre noen endring i forhold til «KPMG», er det imidlertid vanskelig å se hvordan denne avgjørelsen kan sies å støtte oppunder uttalelsen i «Norconsult». Så vidt jeg kan se finnes det ingen uttalelser i «KPMG» som tyder på at det må foreligge systemsvikt i tilfeller der lovbruddet er begått av en underordnet. Ut fra dette må slutningen også etter denne dommen være at den ikke kan sies å støtte en slik tolkning som Høyesterett synes å anlegge i «Norconsult». Sammenlignet med rettstilstanden etter «KPMG» kan det hevdes at Høyesterett i «Norconsult» har foretatt en dreining mot et tydeligere krav om ledelsesskyld i form av systemsvikt, jf. strl. § 48b bokstav c).

6.3.3 Forholdet til Rt 2012 s. 770 («Norcem»)

Den siste dommen Høyesterett refererte til i «Norconsult», er «Norcem». Flertallet fremhevet at selv om bedriftens HMS-system ikke ble bedømt som mangelfullt i denne saken, ble foretaket «*likevel holdt strafferettslig ansvarlig ettersom skaden ble ansett for å ha sin årsak i 'systemsvikt' som virksomheten måtte hefte for.*»²⁴²

Denne dommen skilte seg fra tilfellet i «KPMG» ved at lovbruddet ikke ble begått av en partner eller lignende, men en underordnet. Slik er dommen mer relevant i forhold til den siterte uttalelsen i «Norconsult». Som drøftet under punkt 5.5.3 viser premissene at systemsvikt var sentralt i begrunnelsen. Verken påtalemyndigheten eller domstolene kunne påpeke noen konkrete mangler med foretakets HMS-system. Av premissene fremgikk det likevel at foretaket burde hatt bedre rutiner for kontroll som kunne fange opp slike tilfeller. Ulykken skyldtes imidlertid i stor grad at skadelidte hadde brutt en instruks som ledelsen, på grunn av manglende rapportering, ikke hadde kunnskap om

---

²⁴¹ Rt 2013 1025 avs. 109.

²⁴² Ibid. avs. 47.

og dermed heller ikke mulighet til å gjøre noe med. Etter min mening gir ikke premissene grunnlag for å si at det gjelder et krav om bebreidelse i form av systemsvikt i tilfeller der overtredelsen er begått av underordnede. Dertil kommer at Høyesterett også i denne dommen kom med en prinsipiell uttalelse under straffespørsmålet om «*at det ikke er noen betingelse for foretaksstraff at ledelsen kan klandres (min uth.)*».²⁴³

Det kan imidlertid hevdes at heller ikke denne dommen er direkte sammenlignbar med tilfellet i «Norconsult». Aktor hadde anført at en tilsvarende presumsjon som ved brudd på forurensningsloven måtte gjøres gjeldende ved overtredelser av arbeidsmiljøloven. Høyesterett var ikke enige i dette. Retten anerkjente likevel at de verdier som arbeidsmiljøloven er ment å ivareta er viktige og at straffetrusselen på dette område kan ha en reell preventiv effekt. Høyesterett fremhevet derfor at foretaksstraff «*er særlig egnet i slike tilfeller*»²⁴⁴ og at man i dette konkrete tilfellet befant seg «*på et område hvor det i utgangspunktet ligger an til bruk av foretaksstraff.(min uth.)*»²⁴⁵ Førstvoterende uttalte så at: «*Ut fra de hensynene jeg tidligere har pekt på, vil jeg derfor i utgangspunktet legge noe mindre vekt på dette momentet [om ledelsen kan klandres] ved den konkrete avveiningen av om straff bør idømmes.(min uth.)*»²⁴⁶

Ut fra dette kan det synes som at Høyesterett i denne konkrete saken valgte å legge mindre vekt på hvorvidt foretaket kunne bebreides, ettersom lovbruddet gjaldt viktige bestemmelser som er ment å ivareta liv og helse. Det kan hevdes at man ut fra dette må betrakte dommen som et mer særegent tilfelle, slik at den ikke dermed kan tolkes til inntekt for å avvise at det gjelder et krav om bebreidelse i tilfeller der overtredelsen er begått av underordnede.

Likevel er det høyst diskutabelt om «Norcem», særlig sett i lys av den prinsipielle uttalelsen i avsnitt 21, kan sies å støtte oppunder en forutsetning systemsvikt i tilfeller der handlingen er begått av underordnede. Dersom man sammenligner disse to avgjørelsene kan det derfor hevdes at Høyesterett i «Norconsult» har foretatte en dreining mot et tydeligere krav om ledelsesskyld i form systemsvikt, jf. strl. § 48b bokstav c).

6.3.4 Betydningen av uttalelsene i Rt 2013 s. 1025 («Norconsult») i lys av slutningene fra tidligere rettspraksis

Uttalelsen til flertallet i «Norconsult» om at «*at foretaksstraffen også rammer der handlingen som sådan er begått på et underordnet nivå, men der foretakets ledelse kan bebreides for ikke å ha truf-*

---

²⁴³ Rt 2012 770 avs. 21.

²⁴⁴ Ibid. avs. 19.

²⁴⁵ Ibid. avs. 20.

²⁴⁶ Ibid. avs. 21.

fet tiltak som kunne ha forebygget hendelsen»²⁴⁷ aktualiserer spørsmålet om det er en forutsetning for straff at ledelsen kan bebreides i form av systemsvikt.

Dersom uttalelsen kan tas på ordet, kan den umiddelbart synes å være i strid med uttalelsene i tidligere rettspraksis om at det ikke er noen forutsetning for straff at ledelsen har utvist subjektiv skyld, kan bebreides eller kan klandres.

Analysen i punkt 6.3 viser at det er høyst diskutabelt hvorvidt disse dommene kan sies å støtte opp om en slik rettsoppfatning som Høyesterett kan synes å gi uttrykk for i «Norconsult». Det er derfor interessant at Høyesterett bruker dommene som *støtte* for sin oppfatning.

Når Høyesterett uttrykkelig har vist til tidligere rettspraksis som, i hvert fall ikke opplagt, kan synes å underbygge en slik rettsoppfatning, kan det imidlertid spørres om det har vært Høyesteretts mening å oppstille en slik rettssetning.

Det er ikke mulig å komme med noen sikker formening om hva Høyesterett har ment med utsagnet før Høyesterett selv tar stilling til det i ettertid. Det går imidlertid an å drøfte ulike momenter som kan tale for og mot at uttalelsen bør tas på ordet.

Andre steder i denne dommen kom flertallet med uttalelser om at «*Spørsmålet om foretaksstraff skal ilegges beror på en bred, skjønnsmessig helhetsvurdering.*(min uth.)»²⁴⁸ og viste til forarbeidernes uttalelser om at det ikke kan oppstilles noen generell presumsjon om foretaksstraff når vilkårene i strl. § 48a er oppfylt.²⁴⁹ Videre uttalte førstvoterende at «*Retningslinjer for skjønnnet er gitt i straffeloven § 48 b*»²⁵⁰, og omtaler disse videre som «*de enkelte momentene*».²⁵¹ Dertil kommer at flertallet fremhevet at de manglende tiltakene for å forhindre korrupsjon, klart «*taler for (min uth.)*» foretaksstraff.²⁵²

Som nevnt under punkt 5.5 kan bruken av slike formuleringer tale mot at Høyesterett har ment å tillegge eventuell skyld eller systemsvikt noen større betydning enn som et moment for kansjønnnet. Dette argumentet gjør seg imidlertid ikke like gjeldende i forhold til denne dommen. Både flertallet og mindretallet fremhevet uttrykkelig at det angivelige kravet om bebreidelse kun gjelder der overtredelsen er begått av underordnede. Flertallet mente her at gjerningspersonen ikke var å anse som underordnet, mens mindretallet mente at han var det. Dersom flertallet i avsnitt 49 mente

---

²⁴⁷ Rt 2013 1025 avs. 49.

²⁴⁸ Ibid. avs. 27.

²⁴⁹ I.c.

²⁵⁰ Ibid. avs. 29.

²⁵¹ Ibid. avs. 33.

²⁵² Ibid. avs. 72.

å oppstille et krav, eventuelt en presumsjon, om at foretaket ikke kan straffes dersom handlingen er begått av en underordnet med mindre det foreligger systemsvikt, ville denne uansett ikke ha gjort seg gjeldende i forhold til tilfellet i «Norconsult». Mindretallet fant på sin side at lovbruddet ikke kunne vært forhindre ved hjelp av organisatoriske tiltak, jf. strl. § 48b bokstav c).

I kommentarutgaven til Straffeloven skriver Matningsdal at «*det har neppe vært meningen (min uth.)*»²⁵³ med dette utsagnet å oppstille et vilkår for foretaksstraff at foretakets ledelse kan bebreides for ikke å ha truffet adekvate tiltak for å forebygge lovbruddet. Det kan dermed virke som om Matningsdal selv mener at utsagnet i avsnitt 49, dersom det kan tas på ordet, gir uttrykk for en forutsetning om systemsvikt. Matningsdal virker kritisk til en eventuell regel om ledelsesskyld i form av systemsvikt og argumenterer for at dommen ikke kan tolkes til inntekt for et slikt krav.

For å støtte oppunder dette synspunktet viser han blant annet til at en slik regel vil harmonere dårlig med tolkningen av vilkåret «på vegne av». Som nevnt vil instruksbrudd kun fritas for ansvar dersom foretaket ikke kunne ha forutsett at instruksene ville blitt brutt. I Rt 1993 s. 459 kom Høyesterett frem til at en ansatt hadde handlet «på vegne av» arbeidsgiveren selv om han hadde handlet i strid med en konkret instruks mottatt før oppdraget. Inndragning ble likevel ikke anvendt som følge av den klare instruksoverskridelsen. Matningsdal viser også til den tidligere omtalte avgjørelsen i «Teknotherm», der Høyesterett i tilknytning til vurderingen av om den ansatte hadde handlet «på vegne av» foretaket, formulerer dette som et spørsmål om «*A ved utslippet har brutt instruksene på en måte som Teknotherm ikke kunne forutse (min uth.)*»²⁵⁴ Endelig viser han til at foretaksstraff kan ilegges også selv om arbeidsgiver ikke har instruksjonsrett overfor arbeidstaker.²⁵⁵ Ut fra dette mener Matningsdal at utsagnet i «Norconsult» vil være «*i dårlig samsvar med denne praksis dersom det skulle tas på ordet.*»²⁵⁶ Hans konklusjon er altså at Høyesteretts utsagn i «Norconsult» avsnitt 49 ikke kan tas bokstavelig.²⁵⁷

Jeg er enig i at en forutsetning om systemsvikt vil kunne harmonere dårlig med praksisen om at et foretak kan hefte selv om det ikke har hatt noen formell eller reell mulighet til å påvirke underordnede. I slike tilfeller vil det være vanskelig å påvise at noen i ledelsen er å bebreide som følge av systemsvikt. Det kan riktignok hevdes at ledelsen er å bebreide også i tilfeller der gjerningspersonen(e) har handlet i strid med en konkret instruks, fordi foretaket teoretisk sett kunne forutsett instruksbruddet. Dette vil bero på hva man legger i begrepet «bebreidelse», hvilket kan variere ut fra hvilket rettsområde man befinner seg på, og hvilke hensyn som gjør seg gjeldende. På generell basis innebærer dette imidlertid etter min mening å dra begrepet om bebreidelse for langt. Dersom

---

²⁵³ Rettsdata (2014) note 468.

²⁵⁴ Rt 2007 1684 avs. 22.

²⁵⁵ Rt. 1998 652 og Rt. 2001 1379.

²⁵⁶ Rettsdata (2014) note 468.

²⁵⁷ I.c.

Høyesterett i «Norconsult» har ment å oppstille et generelt krav om bebreidelse i tilfeller der overtredelsen er begått av en underordnet, vil denne rettsregelen kunne komme i konflikt med praktiseringen av vilkåret «på vegne av».

Som tidligere vist er jeg også enig i at en forutsetning om systemsvikt vil kunne harmonere dårlig med tidligere rettspraksis, herunder blant annet «Teknotherm», som også Matningsdal viser til.²⁵⁸ Det interessante er imidlertid at dette er avgjørelser som Høyesterett selv uttrykkelig viste til for å støtte opp om den aktuelle uttalelsen i «Norconsult».

I «Teknotherm» avviste Høyesterett uttrykkelig at det gjelder noe vilkår om subjektiv skyld eller bebreidelse etter § 48a. Det kan argumenteres for at det har formodningen mot seg at Høyesterett gjennom «Norconsult» har ment å innfortolke en forutsetning om systemsvikt under kan-skjønnet, ettersom retten tidligere uttrykkelig har avvist et slikt krav på vilkårsiden.²⁵⁹

Videre hadde Høyesterett i «KPMG» og «Norcem» kun kompetanse til å overprøve lagmannsrettens vurdering av straffespørsmålet og straffeutmålingen. Det kan hevdes at det har formodningen mot seg at Høyesterett i «Norconsult» har ment å innfortolke et *krav* om systemsvikt under kan-skjønnet, all den tid retten var prosessuelt avskåret fra å prøve om vilkårene for straff var oppfylt. Etter min mening må utsagnet dermed, dersom det må tas på ordet, heller tas til inntekt for en slags presumsjon om at foretaket normalt vil frifinnes etter strl. § 48b i slike tilfeller.

I forlengelsen av dette vil jeg fremheve at i samtlige av de tre dommene som Høyesterett viste til i «Norconsult» kom Høyesterett med prinsipielt utformede uttalelser om at det ikke kreves noen form for skyld, bebreidelse eller klander fra ledelsen sin side. Det kan derfor reises spørsmål om hvorfor Høyesterett verken nevnte eller problematiserte forholdet til disse uttalelsene ved sin omtale av avgjørelsene.

En årsak til dette kan være at Høyesterett ønsket å foreta en kursjustering og derfor la tolkningen av tidligere rettspraksis litt på «strek» ved å tolke dem dithen at de i større grad åpner for en tilnærming til en forutsetning om systemsvikt. En av Høyesteretts funksjoner er å bidra til rettsutvikling innenfor de rammene som lovgiver setter.²⁶⁰ Ved et ønske om kursendring er det ikke uvanlig å bruke en slik teknikk for lettere å kunne komme frem til en tolkning som anses hensiktsmessig ut fra et rettsutviklende perspektiv.

---

²⁵⁸ Punkt 6.3.1-6.3.3.

²⁵⁹ Rt 2007 1684 avs. 37.

²⁶⁰ Schei (2011) s. 322.

7 Oppsummering

Som drøftelsen under punkt 6.3 har vist, er det diskutabelt hvorvidt en bokstavelig tolkning av utsagnet i «Norconsult» avsnitt 49 kan sies å ha noen støtte i tidligere rettspraksis som Høyesterett viser til.

Både i «Teknotherm», «KPMG» og «Norcem» kom Høyesterett med prinsipielt utformede uttalelser om at det ikke kreves subjektiv skyld, bebreidelse eller klander fra ledelsen sin side for å ilegge foretaksstraff. Dersom utsagnet i «Norconsult» må tas på ordet innebærer dette, etter min tolkning av tidligere rettspraksis, at Høyesterett har foretatt en dreining mot å kreve et tydeligere krav om ledelsesskyld i form av systemsvikt, da i relasjon til den fakultative adgangen til frifinnelse etter strl. § 48b.

Det kan imidlertid hevdes at utsagnet i «Norconsult» ikke kan tas på ordet, altså at Høyesterett ikke har ment å oppstille noen forutsetning om systemsvikt for at straff skal kunne ilegges etter strl. § 48b i tilfeller der handlingen er begått av underordnede.

I denne sammenheng vises det til at en slik rettssetning kan hevdes å ha lite støtte i tidligere rettspraksis, at den vil samsvare dårlig med praktiseringen av vilkåret «på vegne av» og at Høyesterett i «Norconsult» ikke hadde prosessuell kompetanse til å overprøve vilkårene for straff etter strl. § 48a, hvilket kan tale mot at Høyesterett har ment å innfortolke en slik forutsetning under kan-skjønnen, jf. strl. § 48b bokstav c).

De overnevnte momentene gjør at det, dersom uttalelsen må tas på ordet, etter min mening er mest nærliggende heller å tolke utsagnet til inntekt for en presumsjon om at foretaket normalt vil frifinnes etter kan-skjønnen i strl. § 48b dersom handlingen er begått av en underordnet og det ikke foreligger systemsvikt, jf. bokstav c).

Uansett om uttalelsen må tas til inntekt for en forutsetning om systemsvikt eller en presumsjon om systemsvikt, kan det hevdes at en slik oppfatning har liten støtte i de avgjørelsene som Høyesterett selv uttrykkelig viser til. I alle tilfelle kan det derfor hevdes at Høyesterett har foretatt en dreining mot et tydeligere krav om systemsvikt dersom utsagnet må tas på ordet.

Hvorvidt Høyesterett gjennom «Norconsult» har foretatt en slik kursendring får man imidlertid ikke svar på før Høyesterett selv tar stilling til spørsmålet.

Forutberegnelighetshensyn tilsier at det er behov for en viss rettsavklaring på dette punkt. Dagens nyhetsbilde viser at problemstillingen om hva som kan kreves av organisatoriske tiltak fra foretaket sin side for å forhindre lovbrudd stadig, er aktuell. I denne sammenheng vises det blant til at det

nylig ble offentliggjort at Telenor er under etterforskning etter mistanke om at datterselskapet Vim-pelcom angivelig skal ha foretatt korrupsjonshandlinger i Usbekistan for å sikre seg telelisenser.²⁶¹

Det blir spennende å se hvordan spørsmålet om systemsvikt vil bli behandlet innenfor den juridiske disiplin i fremtiden, særlig hvordan Høyesterett vil forholde seg til «Norconsult». Det underliggende spørsmålet er nok mer rettspolitisk, om det er rettferdig og i samsvar med straffens formål å straffe et foretak uten at det kreves noen form for bebreidelse, da eventuelt i form av systemsvikt.

8 Avsluttende refleksjoner

Som oppgaven har vist, er spørsmålet om ledelsesskyld en vanskelig debatt, der flere viktige og motstridende hensyn gjør seg gjeldende. At lovgiver har delegert myndighet til domstolene for å avgjøre om foretaksstraff er hensiktsmessig i det enkelte tilfellet, illustrerer at spørsmålet om hva som skal til for å ilegge foretaksstraff er et sammensatt og kompleks spørsmål.

Det er ingen vesentlig uklarhet eller uenighet når det gjelder selve de lovbestemte vilkårene for å kunne ilegge foretaksstraff. Vilråene i § strl. 48a og retningslinjene etter kan-skjønnet i strl. § 48b er imidlertid vide, og den skjønnsmessige adgangen som legges til domstolene kan derfor by på tolkningsproblemer.

Etter min mening vil en forutsetning eller presumsjon om systemsvikt harmonisere dårlig med ordlyden «særlig tas hensyn til» i strl. § 48b og forarbeidenes forutsetning om at det må foretas en sammensatt helhetsvurdering, da en slik innfortolkning vil innebære klare føringer for skjønnsutøvelsen. Videre stiller jeg meg skeptisk til et krav om ledelsesskyld i form av systemsvikt fordi det kan føre til en uthuling av prevensjonshensynet.

Jeg stiller meg imidlertid ikke like kritisk til en eventuell presumsjon om at foretaket i normaltillfelle vil frifinnes for foretaksstraff etter kan-skjønnet dersom handlingen er begått av en underordnet og det ikke foreligger systemsvikt. En presumsjon om systemsvikt som forbeholder seg til tilfeller der handlingen er begått av underordnede, kan hevdes å bedre ivareta hensynet til at man ikke skal kunne straffes for noe man kan bebreides for. Foretaksstrukturen i dagens globaliserte forretningsliv blir stadig større og mer kompleks. Rimelighetshensyn kan tilsi at foretaket ikke bør hefte for lovbrudd begått av underordnede langt nede i foretaksstrukturen såfremt foretaket kan bevise tilfredsstillende regelverk og rutiner for ansettelse, opplæring, gjennomføring av delegerte arbeidsoppgaver og kontroll. En avgrensning av presumsjonen for frifinnelse som går ut på at den kun gjør seg gjeldende i forhold til situasjoner der handlingen er begått av underordnede og det ikke foreligger systemsvikt, kan innebære en plausibel mellomløsning mellom et tilnærmet objektivt ansvar og et krav om ledelsesskyld.

---

²⁶¹ Klassekampen (19.11.2014).

Etter min mening er det imidlertid vesentlig å se hen til den risikoen for en uthuling av preven-
sjonshensynet som en slik presumsjon kan innebære. Selv om innrettelseshensyn kan tale for en
klarere regel på dette punkt, er det etter min mening viktig at domstolene har mulighet til å foreta en
mer konkret vurdering ut fra de rammene som lovgiver har satt, ikke minst for å unngå urimelige
utfall i enkelttilfeller.

Etter mitt synspunkt er det derfor mest hensiktsmessig med en praktisering av kan-skjønnets i § 48b
uten noen forutsetning om systemsvikt, da dette i større grad åpner for en avveining og balansering
av hensynet til bebreidelse og hensynet til prevensjon i den konkrete saken.

9 Litteraturliste

9.1 Lov – og forarbeidsregister

- 1687 Norske Lov (NL), tredje bok, 21. kap., 2. artikkel (NL 3-21-2).
1902 Almindelig borgerlig straffelov (straffeloven) av 22. mai 1902 nr 10.
1981 Lov om vern mot forurensninger og om avfall (forurensningsloven) av 13. mars 1981 nr. 6.
1991 Lov om endringer i straffeloven av 20. juli 1991 nr. 60.
1999 Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) av 21.
mai nr. 30.
2005 Lov om straff (straffeloven) av 20. mai 2005 nr. 28.
2010 Bribery Act av 08. april 2010 [sitert fra www.legislation.gov.uk 25.10.2014.]

NOU 1989: 11	Straffansvar for foretak.
Ot.prp. nr. 48 (1965-1966)	Om lov om skadeserstatning i visse forhold.
Ot.prp. nr. 11 (1979-1980)	Om lov om vern mot forurensninger og om avfall (Forurensningsloven).
Ot.prp. nr. 27 (1990-1991)	Om lov om endringer i straffeloven m.m. (Straffansvar for foretak).
Ot.prp. nr. 90 (2003-2004)	Om lov om straff (Straffeloven).

9.2 Rettspraksis

- Rt 1977 s. 1207
Rt 1984 337
Rt 1993 17
Rt 1993 s. 459
Rt 1998 s. 652
Rt 2001 s. 1379
Rt 2002 s. 509
Rt 2002 s. 1312

Rt 2004 s. 1457
Rt 2007 s. 785
Rt 2007 s. 1684
Rt 2008 s. 996
Rt 2012 s. 770
Rt 2013 s. 1025

9.3 Juridisk teori

Andenæs, Johs. *Straffbar unnlattelse. Et bidrag til strafferettsdogmatikken*. Oslo, 1942. Elektronisk versjon. [sitert fra Nationalbibliotekets hjemmesider, nb.no, 20.11.2014.]

Andenæs, Johs. *Statsforfatningen i Norge* 4. utg. Oslo, 1976.

Andenæs, Johs. *Alminnelig strafferett*. 4. utg. Oslo, 1997.

Andenæs, Johs. *Statsforfatningen i Norge*. 8. utg. Oslo, 1998.

Andenæs, Johs. Matningsdal, Magnus. Rieber-Mohn, Georg Fredrik. *Alminnelig strafferett*, 5. utg. Oslo, 2004.

Askeland, Bjarte. *Erstatningsrettslig identifikasjon*. Oslo, 2002.

Asp, Petter EG: 's *sanktionsrett. Ett straffrättsligt perspektiv*. Uppsala, 1998.

Axelsen, Niels Kristian. *Skyldkrav til ledelsen i foretak som vilkår for foretaksstraff? I: Lov og rett*. (2011), s. 195-213 [sitert fra idunn.no 25.10.2014.]

Den nordiske strafferettskomiteen. *Nordisk Utredningsserie (NU)* nr. 2 1986.

Eckhoff, Torstein. *Rettskildelære*. 5. utg ved Jan E. Helgensen. Oslo, 2001.

Eskeland, Ståle. *Strafferett*. 2. utg. Oslo, 2006.

Eskeland, Ståle. *Strafferett*. 3. utg. Oslo, 2013.

Fougner, Jan. *Gir mer straff færre alvorlige arbeidsulykker? I: Lov og Rett*. 02/2013 s. 131-151.

Hagstrøm, Viggo. *Obligasjonsrett*. 2. utg. Oslo, 2011.

Husabø, Erling Johannes. *Straffansvarets periferi. Medverking, forsøk, forebuing*. Bergen, 1999.

Høgberg, Alt Petter. Schea, Trond Eirik. Torgersen, Runar (red). *Rettsikker radikaler? Festskrift til Ståle Eskeland 70 år*. 1. utg. Oslo, 2013.

Høivik, Knut. *Foretaksstraff*. 1. utg. Cappelen Damm AS, 2012.

Hurwitz, Stephan. *Bidrag til læren om kollektive enheders pønale ansvar*. København, 1933.

Jacobsen, Jørn R.T., *Fiksjon utan moral eller konstruksjon utan verdi*. I: Tidsskrift for strafferett, 2009, s 43-74.

Lødrup. *Lærebok i erstatningsrett*. 6. utg. Oslo, 2009.

Matningsdal, Magnus og Bratholm, Anders (red.). *Straffeloven med kommentarer. Første Del. Alminnelige Bestemmelser*. 2. utg. Oslo, 2003.

Matningsdal, Magnus. *Kommentarer til Straffeloven* (2014) I: Norsk lovkommentar. Elektronisk versjon. [sitert fra rettsdata.no 01.11.2014.]

Mælan, Henry. *Innføring i alminnelig strafferett*. 3. utg. Bergen, 2004.

Nygaard, Nils. *Skade og ansvar*. 6. utg. Bergen, 2007.

Riksadvokatens rundskriv. *R94/1152 Del II - nr. 1/199*. Oslo, 11. juni 1996. [sitert fra riksadvokaten.no 20.10.2014].

Schei, Tore. *Har Høyesterett en politisk funksjon?* I: Lov og Rett 06/2011 s. 319-335.

Slettan, Svein og Øie, Toril Marie. *Forbrytelse og straff. Lærebok i strafferett*. Oslo, 1997.

Sullivan, G.R. *The Attribution of Culpability to Limited Companies*. 55 Cambridge L.J. 515. 1996. [sitert fra heinonline.org 17.10.2014.]

9.4 Andre kilder

Klassekampen. *Krever svar fra Baksaas*. (2014) 19.11.2014 [sitert 19.11.2014]

<http://klassekampen.no/article/20141119/ARTICLE/141119955/1005>

NRK. *Statoil får 80 millioner i bot*. (2005) 24.11.2005. [sitert 25.10.2014]

<http://www.nrk.no/okonomi/statoil-far-80-millioner-i-bot-1.561857>

Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO). *Samfunnsansvar, NHO's politikkdokument*. 2012. [sitert fra nho.no 12.10.2014]

Økokrim. *Forelegg til Yara på 295 millioner kroner*. (2014). 15.01.2014 [sitert 25.10.2014.]

<http://www.okokrim.no/www-9fdaqu>

